

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ตามศาสตร์พระราชาราชของจังหวัดสระแก้ว ครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดให้มีการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและนำเสนอตามลำดับดังนี้

- 2.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 2.2 แนวคิดศาสตร์พระราชากับการขับเคลื่อนเกษตรทฤษฎีใหม่
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.4 แนวคิดรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์
- 2.5 แนวคิดโมเดลธุรกิจ Business Model Canvas
- 2.6 แนวคิด SWOT Analysis
- 2.7 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเน้นกิจกรรมของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นหลักไว้หลายท่าน

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) คือ การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้ นำกลับไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้ เหนืออื่นใดนี้คือการได้กลับไปค้นหา เรียนรู้ เข้าใจ ภาครัฐมีใจกับอาชีพเกษตรกรรม รากฐานของแผ่นดินไทยที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่า ภายใต้แนวคิด ปรัชญา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทย ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาชนบท ชนบทธรรมนิยม วัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งวิถีดั้งเดิมจนถึงการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ท่ามกลางทัศนียภาพ ธรรมชาติที่สวยงาม บริหารจัดการโดยเกษตรกรและชุมชน ความประทับใจที่เกิดจากการได้ชม ชิม ซื้อผลิตภัณฑ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อเกิดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่ผู้มาท่องเที่ยว ทั้งยังส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชุมชน จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์แปรรูป ค่าตอบแทนจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม, 2562)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น โดยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมชุมชนภาคเกษตรกรรมเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชนบท ศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในเรื่องเกษตรกรรม ซึ่งอาจเป็นทั้งเกษตรกรในรูปแบบดั้งเดิม และเกษตรกรที่มีความก้าวหน้าทันสมัย รวมถึงได้เที่ยวชมทัศนียภาพที่สวยงามของชุมชนนั้นๆ ทั้งนี้ โดยเกษตรกรและ

ชุมชนนั้นๆ จะต่อเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง ซึ่งจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและชุมชนทั้งในภาคและนอกภาคเกษตรได้ นอกจากนี้ยังเป็น การช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้เกษตรกรและชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีความยั่งยืนตลอดไป (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม, 2562)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านเกษตรเพื่อการดึงดูดและเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมทำให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางการเกษตร เรียนรู้ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยมีบริการที่พัก หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรจัดไว้เพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้ และความเพลิดเพลิน (ปิยะวรรณ คงประเสริฐ, 2551)

2.1.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยทั่วไปมีการจัดแบ่งใน 2 ลักษณะ คือ การแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวตามลักษณะของการจัดกิจกรรมและทรัพยากร และการแบ่งตามความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แบ่งตามลักษณะของการจัดกิจกรรมและทรัพยากร

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตร (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม, 2562) ได้กล่าวถึงรูปแบบหรือลักษณะของการจัดกิจกรรม และทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการแสดงหรือสาธิต ได้แก่

1.1 แปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงามและหลากหลาย เช่น กล้วยไม้ ดอกไม้ พืชผักและผลไม้ในท้องถิ่นและจากต่างประเทศ

1.2 แปลงรวบรวมพันธุ์พืชชนิดต่างๆ เป็นการรวบรวมพันธุ์พืชจากแหล่งต่างๆ เช่น พันธุ์กล้วย พันธุ์ทุเรียน พันธุ์มะม่วง

1.3 การแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ทางด้านเกษตร เช่น การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การดูแลหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิต การเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงไหม เป็นต้น

1.4 การแสดงประเพณีวัฒนธรรมด้านการเกษตรในอดีตที่ผ่านมา เช่น การตกกล้า การไถนา การดำนา การเก็บเกี่ยวข้าว การเก็บเกี่ยวไม้ผลและการแปรรูปไม้ผล การแสดงงานฝีมือหรืองานหัตถกรรมต่างๆ

1.5 การแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และวิถีทางการเกษตรของไทยในอดีต

2. รูปแบบการให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น ได้แก่

2.1 การเข้าชมสวนเกษตร โดยนักท่องเที่ยวอาจเก็บผลผลิตกันเองจากต้นในสวนหรือการซื้อผลผลิตโดยการเลือกเก็บเอง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้ทั้งความสวยงามและบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ

2.2 การทำกิจกรรมพืชน้ำระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น กรีดยาง ชีความ นึ่งกล้วยนพายเรือเก็บดอกบัว เป็นต้น

3. รูปแบบการให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน

นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้านเพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิต ของชาวชนบท เกษตร โดยให้นักท่องเที่ยวได้รับการบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะอาด เป็นต้น

4. รูปแบบการอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน

4.1 ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การปลูกพืชและการดูแลรักษาพืช การแปรรูปและการเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร ฯลฯ ซึ่งอาจจะมีประกาศนียบัตรรับรองให้

4.2 ฝึกปฏิบัติเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน เช่น ศึกษาแมลงหรือสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อการเกษตร ชนิดและประโยชน์ของผักพื้นเมืองที่รับประทานได้ การทำข้าวเม่า การทำขนมจีน การทำน้ำตาลจากมะพร้าว การนวดและอบสมุนไพร การเผาข้าวหลาม

5. รูปแบบการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร ได้แก่

5.1 สินค้าและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

5.2 สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร

5.3 ของใช้และของที่ระลึกต่างๆ

5.4 ผักสด ผลไม้สด ดอกไม้สด

5.5 ต้นพันธุ์พืช และเมล็ดพันธุ์ที่นักท่องเที่ยวจะซื้อไปปลูกเอง

5.6 อาหารที่ผลิตและเตรียมในพื้นที่แบบง่าย แต่สะอาด เช่น ข้าวโพดต้ม ถั่วต้ม เผือกต้ม อ้อยเคี้ยว น้ำผลไม้ อาหารสำเร็จรูปต่างๆ เป็นต้น

6.รูปแบบการให้รู้ทางด้านธุรกิจเกษตร

6.1 การทำธุรกิจหรือลงทุนร่วมกับเกษตรกรร่วมกับการผลิต หรือการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก หรือจำหน่ายภายในประเทศ

6.2 ร่วมผลิตและจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมต่างๆ

แบ่งตามความสนใจของนักท่องเที่ยว

ในปีที่ 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดการท่องเที่ยวการเกษตรเป็นหนึ่งในเก้ากิจกรรมของ “อเมซิ่งไทยแลนด์” และได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวตามความสนใจของนักท่องเที่ยวออกเป็น 7 กิจกรรม (เจ้าไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2547) คือ

1. การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑข้าว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่างๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และวัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น

2. การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) การทำสวนดอกไม้มานานาชนิดเพื่อตัดดอกขาย เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนเบญจมาศ สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่นานตะวันซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจด้วย

3. การทำสวนผลไม้ (Horticulture) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมถึงการทำวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนสมรม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไผ่ สวนปาล์ม น้ำมัน

4. การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท รวมถึงการทำโรผัก ไร้วัว ไร้วัวโพดข้าวฟ่าง ไร้วัวพริกไทย ไร้วัวสบประรด บางครั้งรวมถึงพืชไร่ เช่น อ้อยและมันสำปะหลัง เป็นต้น

5. การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิดเพื่อใช้เป็นอาหารเสริม พืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ เป็นอาหารเสริม เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในแพทย์แผนไทย

6. การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มวัว การทำฟาร์มปลา ปลาน้ำจืด ปลาน้ำกร่อย การทำฟาร์มมุก การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะไกรม ฟาร์มจระเข้ ฟาร์มจิ้งหรีด บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายาก เช่น ฟาร์มกวาง ฟาร์มไก่ฟ้าและฟาร์มนกยูง ฟาร์มนกกระเจอกเทศ เป็นต้น

7. งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Agro – Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกซุก อาทิ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ งานเทศกาลลำไย งานเทศกาลกินปลา เป็นต้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้องมีการจัดการหรือการสร้างส่วนผสมของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างครบวงจร โดยการพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ อย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 1 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ

ที่มา : ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ ดังภาพประกอบแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นจุดท่องเที่ยวเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะหมายถึงรวมถึงองค์ประกอบทุกส่วนที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร นอกจากการจัดการส่วนผสมองค์ประกอบให้ได้สัดส่วนและทำหน้าที่

อย่างสมบูรณ์แล้ว ต้องคำนึงถึงการจัดการหรือส่วนผสมของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนครบวงจร

2.1.3 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ

1) หลักการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำแนกกิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 6 กิจกรรมใหญ่ ได้แก่

1. การแสดงสินค้าหรือสาธิต ได้แก่ แปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงาม และหลากหลายชนิด เช่น พันธุ์กล้วยไม้ พันธุ์แตง พันธุ์พริก พันธุ์มะเขือ เป็นการรวมพันธุ์จากแหล่งต่างๆ ทั่วโลก การแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ทางด้านการเกษตร เช่น การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การเลี้ยงไหม การเลี้ยงผึ้ง การเพาะเห็ด การแสดงประเพณีวัฒนธรรมด้านการเกษตรในอดีตที่ผ่านมา เช่น การตกกล้า ไถนา การดำนาเก็บเกี่ยว การซ่อมข้าวหรือดำข้าว การเก็บเกี่ยวพืชผล และการแปรรูป การแสดงงานฝีมือหรือการหัตถกรรมต่างๆ การแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ และวิถีทางการเกษตรของไทยในอดีต

2. การให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น ได้แก่ การเข้าชมสวนเกษตร เช่น สวนดอกไม้ สวนพืชผัก สวนสมุนไพร สวนผลไม้ โดยที่นักท่องเที่ยวอาจเก็บผลผลิตเองจากต้นในสวน หรือการซื้อผลผลิตโดยเลือกเก็บเอง มีทั้งความสวยงาม ความแปลกตา และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ การทำกิจกรรมพื้นฐานระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น ซี่ควาย นึ่งเกวียน ไถนา กรีดยาง ยกยอ พายเรือ ทอดแห เป็นต้น

3. การให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวนาชนบทเกษตร ได้เรียนรู้วิถีชีวิต โดยให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะอาด และสะอาด

4. การอบรมให้ความรู้การเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ได้แก่ ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การปลูกและดูแลรักษาพืช การแปรรูป และเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งอาจจะมีประกาศนียบัตรให้ นอกจากนี้ อาจมีการฝึกหัดปฏิบัติ เพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในหมู่บ้านชนบท เช่น ศึกษาแมลงที่เป็นประโยชน์พืชผักที่กินได้ การเก็บเห็ดในป่า การทำข้าวเม่า การทำขนมจีน การทำน้ำตาลจากมะพร้าวและตาลโตนด การเก็บเกี่ยวข้าวด้วยแกระ การนวดแผนโบราณ และการอบสมุนไพร การเผาข้าวหลาม เป็นต้น

5. การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร ได้แก่ สินค้าอาหารเกษตร การแปรรูปที่หลากหลายของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร ของใช้และของที่ระลึกต่างๆ ผักสด ผลไม้สด ดอกไม้สด ต้นพันธุ์พืช เมล็ดพันธุ์พืช อาหารที่ผลิตและเตรียมในพื้นที่แบบง่ายๆ แต่สะอาด เช่น ข้าวโพดต้ม ข้าวโพดคั่ว ถั่วต้ม เผือกต้ม มันต้ม อ่อนควั่น ผลไม้สด อาหารสำเร็จรูปบรรจุกล่อง น้ำผัก น้ำผลไม้

6. การให้รู้ทางด้านธุรกิจ เมื่อนักท่องเที่ยวที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเกษตรกรแล้ว อาจเกิดแนวคิดในการทำธุรกิจโดยร่วมลงทุนกับเกษตรกร เช่น ร่วมกับเกษตรกรทำการผลิตเพื่อแปรรูปส่งต่างประเทศและจำหน่ายในประเทศ หรือร่วมกันผลิตและจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ นอกจากจะเอื้อประโยชน์ให้กับเกษตรกรแล้ว ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเหลือภาคเอกชนจากธุรกิจอื่นที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องมี

การจัดการให้เกษตรกรกรเตรียมข้อมูลและรายละเอียดเชิงธุรกิจเพื่อการนี้ด้วย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542)

2) องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ได้กล่าวคือ จากการพิจารณาระบบท่องเที่ยวมีองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สำคัญ 3 ส่วนคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตร ตลาดการท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยว

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด ดิน น้ำ ตลอดจนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และเกิดการจัดการโดยมนุษย์ให้ก่อเกิดผลผลิตทางการเกษตรนี้ โดยให้ ความหมายคือ แหล่งเกษตรกรรม และปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อแหล่ง โดยครอบคลุมบทบาท ของพื้นที่กระบวนการ และกิจกรรมการเกษตรซึ่งสามารถคัดเลือกนำมาใช้เป็นทรัพยากร ท่องเที่ยวได้

2. ตลาดการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะเป็นตลาดที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเฉพาะเรื่องมากขึ้น นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้กิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น การศึกษาวิถีชีวิต การศึกษาวัฒนธรรม โบราณสถานวัตถุเฉพาะด้านจึงทำให้มีความชัดเจนในด้านการจัดการตลาดมากขึ้น

3. บริการการท่องเที่ยว บริการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การบริการนำเที่ยวต้องเกี่ยวกับการเกษตร ชนบท ตัวอย่างบริการที่ชัดเจน คือ ที่พักตามบ้าน (Homestay) และที่พักตามสวนเกษตรต่าง ๆ (Farm stay) (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542)

3) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยว ที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศของพื้นที่

3. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการคิดและวางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิต

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต (อุดม เขยกิจวงศ์และคณะ , 2548)

2.1.4 การศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนในระดับหมู่บ้าน

ได้สรุปเป็นภาพกระบวนการพัฒนาองค์ประกอบตัวชี้วัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนในระดับหมู่บ้าน โดยมีกระบวนการ 1.การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานคุณภาพแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2. การจัดเวทีรับข้อคิดเห็น กำหนดนิยามจากชุมชน 3. รับฟังข้อเสนอการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดการจัดการการท่องเที่ยวเชิง เกษตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ 4.การวัดคุณภาพตัวชี้วัดตามองค์ประกอบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับหมู่บ้านที่เหมาะสม (ลินจง โพชารี, 2554)

ภาพที่ 2 การศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนในระดับหมู่บ้าน
ที่มา: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542)

2.2 แนวคิดศาสตร์พระราชากับการขับเคลื่อนเกษตรทฤษฎีใหม่

2.2.1 ศาสตร์พระราชากับการขับเคลื่อนเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้ทำการศึกษาผลลัพธ์ที่ได้ ออกเป็นเรื่องต่างๆได้ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2562)

1) เรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่

(1.1) ด้านเศรษฐกิจ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่

(1.2) ด้านการบริหารจัดการ เช่น การบริหารจัดการน้ำ น้ำบนฟ้า (ฝนหลวง) น้ำท่า โครงข่ายระบบการจัดการน้ำ การบริหารจัดการในทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

(1.3) ด้านสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น เรื่องดิน ทฤษฎีแก้งดิน ใช้จุลินทรีย์ คืนชีวิตให้แผ่นดิน ท่มดิน เรื่องน้ำ แก้ปัญหาน้ำท่วมโดยใช้ทฤษฎีแก้มลิง แก้ปัญหาน้ำเสีย โดยใช้ทฤษฎีธรรมปราบธรรม ใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย เรื่องป่าไม้ ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก คนอยู่ป่ายัง บ้านเล็กในป่าใหญ่ ปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง ความหลากหลายทางชีวภาพ ที่รวมถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม พืชพันธุ์ ไม้ป่า พันธุ์สัตว์ ประมง

(1.4) ด้านการเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาการเกษตร แนวทางการพัฒนาและวิธีการส่งเสริมการทำเกษตรแนวใหม่ ที่ได้นำทฤษฎีใหม่ ด้านต่างๆนำมาประยุกต์ใช้กับการเกษตรของพระองค์ท่าน ทรงเรียกว่าทฤษฎีการผลิตเกษตรแบบใหม่นี้ว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งรวมถึงทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ที่มาของการรวมกลุ่มโดยการให้ การแปรรูปเสียก่อนการค้าขาย ทั้งมาตรฐาน จนถึงทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 โดยสนับสนุนของทุนขนาดใหญ่ ค่าขายกันโดยตัดคนกลางแบบเก่าออก ตลอดจนสนับสนุนการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าและลุ่มน้ำ เช่น การทำโคก หนองนา โมเดล

(1.5) ด้านการปกครอง วิชารัฐศาสตร์นั้นทรงมี ทฤษฎีใหม่ด้านการพัฒนาชนบท ชุมชนจัดการตนเอง ชุมชนเข้มแข็ง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ฯลฯ

2) หลักการบริหารจัดการแบบใหม่ เช่น การบริหารแบบคนจน ที่ไม่ติดตำรามักนัก ทำแบบอะลุ่มอล่วย (NGOS) แบบสามัคคี (บูรณาการ) ที่มีเมตตากัน เป็นต้น

3) องค์ความรู้และเคล็ดวิชามากกว่า 50,000 ประเด็น สิ่งที่ได้ค้นพบจากโครงการพระราชดำริโครงการหลวง ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ฯลฯ

4) หลักการทรงงานที่มีมากกว่า 50 หลักการ แต่นำมาใช้ 23 หลักการ + 1 หลักการ (เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา) ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งทฤษฎี ปฏิบัติลงมือทำ และรับการปฏิบัติ จากหลักธรรมที่ว่าด้วยการศึกษา 3 ระดับ เมื่อฟังอย่างตั้งใจ จะทำให้เกิดความเข้าใจในทฤษฎี สามารถมีจินตนาการ ต้องลงมือปฏิบัติจึงจะเข้าถึง และเมื่อลงมือปฏิบัติจนชำนาญนำความรู้ที่ได้ไปแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ นานา แล้วก็จะได้รับผลของการปฏิบัติ เกิดปัญญา สามารถพัฒนาสิ่งใหม่ขึ้นเป็นนวัตกรรมต่อไป

5) ศาสตร์พระราชา จำนวนมากจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 3 ด้าน 1) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู 2) ด้านการพัฒนามนุษย์ และ 3) ด้านการพัฒนาและบริหาร

6) นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่เกิดจากการนำทฤษฎีใหม่ ไปลงมือปฏิบัติในสภาพภูมิสังคมที่แตกต่างกัน จนเกิดนวัตกรรมใหม่ เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับแต่ละสภาพภูมิสังคมนั้นๆ เช่น

(6.1) เทคนิคการเกษตรที่เหมาะสม ได้แก่ กลีกรมธรรมชาติ กลีกรมไร้อากาศ การปลูกข้าวแบบนาธรรมชาติ เกษตรประณีต หลุมพอเพียง

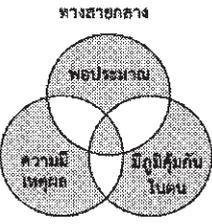
(6.2) ด้านการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ชุมชนจัดการตนเอง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

(6.3) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ การออกแบบ โคก หนอง นา โมเดล เป็นการนำศาสตร์พระราชาทั้งสามด้านมาใช้ในคราวเดียวกัน

(6.4) ทฤษฎีเก้ขึ้นสู่ความพอเพียง เป็นการประยุกต์สามขั้นตอนทฤษฎีใหม่ลงรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้มีความชัดเจนในการปฏิบัติมากขึ้น

2.2.2. เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นระบบการเกษตรสำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่ไม่มาก เกษตรกรที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น มีปัญหาความยากจน มีหนี้สิน โดยมีเป้าหมายการผลิตจึงเป็นการผลิตเพื่อให้เกิดความพออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น (ระบบนิเวศ) เป็นระบบการผลิต ที่อยู่บนความสามารถและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและครัวเรือนเป็นหลักเป็นระบบที่มีการปรับพื้นที่ทำการเกษตรใหม่โดยมีการแบ่งพื้นที่แบ่งตามความเหมาะสม และเน้นการบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมและระบบการผลิตได้ตลอดปี จึงต้องพัฒนาและจัดการแหล่งน้ำ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญ ของเกษตรทฤษฎีใหม่ ส่วนที่ 1 พื้นที่ทำนา ผลิตเพื่อการบริโภคก่อน หากเหลือให้แปรรูปเสียก่อนแล้ว ส่วนที่ 2 พื้นที่แหล่งน้ำ เพื่อเก็บไว้ใช้ให้พอกับการใช้ประโยชน์ตลอดปี ทำการประมง ส่วนที่ 3 พืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น พืชไร่ พืชสวน ไม้เศรษฐกิจ สมุนไพร ฯลฯ ส่วนที่ 4 ที่อยู่อาศัย บ้าน เรือเพาะชำ ปลุกผักสวนครัว ถนน คอกสัตว์ ฯลฯ มีการออกแบบและมีการลงทุนปรับพื้นที่ทำการเกษตรทำให้มี fix cost สูงในปีแรกๆ ของการทำเกษตร เช่น ขุดหนองน้ำ ปรับพื้นที่ปลูกพืชไร่ ยกร่องสวน ทำนาคัน สูงใหญ่ แปลงเพาะกล้าพันธุ์ เป็นต้น

ศาสตร์พระราช
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาในฐานะหลักการนำทาง (Philosophy as guiding principles)	การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อ ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม พออยู่พอกิน, รู้รักสามัคคี	ผลลัพธ์ (Ends)
<p style="text-align: center;">ทางสายกลาง</p> <p style="text-align: center;">ฐานความรู้ ฐานคุณธรรม</p>	<p style="text-align: center;">โครงการพระราชดำริ ห้วด้วย ความรัก ความปรารถนาที่ด้วยใจ ไม่ยึดตัวเรา ยึดผู้อื่น ↓ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม</p>	<p style="text-align: center;">บทประยุกต์</p> <p style="text-align: center;">วิธีการ</p>

ภาพที่ 3 ศาสตร์พระราช

ที่มา: บุชกร วัฒนบุตร และคณะ (2561)

จากรูปวิธีการแห่งศาสตร์พระราช มีการแสดงถึงกระบวนการของศาสตร์พระราช เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักการทรงงาน เข้าใจ เข้าถึง พัฒนาซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา

ภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงใช้กับทั้ง คน วัตถุ สิ่งของ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม มีความลุ่มลึกและมีโครงการพระราชดำริหรืองานอื่นที่ทรงทำเป็นตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนที่ประกอบไปด้วย

1) เข้าใจ (Understanding) ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 4 องค์ประกอบ

1.1) การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (Existing data) ทรงสนใจค้นคว้าหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และทรงรับฟังข่าวสารจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะแผนที่ ทรงตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่ทุกครั้งที่เกิดจกหอดพระเนตรสภาพพื้นที่จริง เมื่อเสด็จประทับบนเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งก็ทรงทอดพระเนตรและตรวจสอบ หากไม่ถูกต้องจะทรงส่งข้อมูลให้หน่วยราชการเช่น กรมแผนที่ทหารไปดำเนินการแก้ไข ในทางวิทยาการข้อมูล (Data Science) นั้นการทำ ความสะอาดข้อมูล (Data cleaning) มีความจำเป็นอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงทำเช่นนั้นมาโดยตลอด เช่น ทรงสอบถามความถูกต้องของแผนที่กับพระสหายแห่งสายบุรีเมื่อเสด็จพยุหะที่ปัตตานีเป็นต้น บรรดานักสถิติต่างทราบกันดีว่าเมื่อใส่ข้อมูลที่ไม่สะอาดเข้าไป วิเคราะห์ที่ใช้แบบจำลองได้อย่างไรก็ได้แบบจำลองขยะออกมาเช่น(Garbage-in, Garbage out (GIGO) model) อันแสดงให้เห็นว่าทรงใช้หลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาได้อย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกับที่มีความรู้ทางสถิติศาสตร์อย่างลุ่มลึก ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ใช้แต่เป็นผู้ใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างผู้มีความรู้ระดับระว่าง รอบคอบเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแม้แต่นักวิทยาการข้อมูลที่มีอาชีพดังกล่าวโดยตรงยังรู้สึกเบื่อหน่ายและต้องใช้เวลามากเป็นพิเศษในการทำความสะอาดข้อมูลดังกล่าว การที่ทรงแก้ไขความถูกต้องของข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การแก้ไขแผนที่จะสะท้อนให้เห็นถึงพระนิสัยในการทรงงานอย่างมีวิริยะ และมีความเข้าใจในวิชาการเป็นอย่างยิ่ง

1.2) การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical data) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเอาพระทัยใส่ในการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะระบบสถิติทางการ (Official statistics) และการสำมะโนประชากร (Census) และสถิติศาสตร์ศึกษา (Statistical Education) ทรงมีความรู้ความเข้าใจอย่างลุ่มลึกถึงความสำคัญของการใช้สถิติในการพัฒนา

1.3) การวิเคราะห์และวิจัย (Analytics and Research) โครงการพระราชดำริกว่า 4,000 โครงการอาศัยการวิเคราะห์และการวิจัย สร้างองค์ความรู้ที่มั่นใจว่าได้ผลก่อนที่จะนำไปปฏิบัติจริง โครงการ พระราชดำริโครงการหนึ่งที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและการวิจัยมากที่สุดโครงการหนึ่งคือโครงการหลวง (Royal Project) โดยเฉพาะการวิจัยเกี่ยวกับการปลูกพืชเมืองหนาวและการเลี้ยงสัตว์จากเมืองหนาว เช่นปลาเทราท์มีการจัดตั้งสถานีวิจัยโครงการหลวง และสถานีเกษตรหลวงมากมาย การค้นคว้าวิจัยดังกล่าว รวมไปถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์การบรรจุหีบห่อ เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว ไปจนถึงการวิจัยตลาด ผลสำเร็จจากการวิจัยทำให้โครงการหลวงมีความก้าวหน้ามาก ทำให้แก้ปัญหาการปลูกฝิ่นและการทำไร่ เลื่อนลอยบนพื้นที่สูง ทำให้คนไทยได้บริโภคสินค้าคุณภาพสูงและทดแทนการนำเข้าได้มากมาย

1.4) การทดลองจนได้ผลจริง (Experiment till actionable results) พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระมหา กรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งขึ้น มีทั้งการเลี้ยงโคนม ทำนา ปลูกต้นยางนา ปลูกป่า ทดลองทำโรงสี ทดลองทำนมผง อัดเม็ด ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ และอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งหมดนี้ทรงทดลองจนกว่าจะทรงมั่นใจพระทัยว่าได้ผลดีจริง นำไปใช้งานได้จริง จึงทรงเผยแพร่ต่อไป ความใส่พระทัยในการทดลองทาง

วิทยาศาสตร์หรือวิศวกรรมศาสตร์ นั้นแสดงให้เห็นเด่นชัดตลอดพระชนม์ชีพ บางโครงการทดลองใช้เวลาทดลองยาวนานสิบสามถึงสิบสี่ปีเพื่อให้มั่นใจว่าทำแล้วได้ผลจริง เช่น การทำฝนหลวงหรือฝนเทียม ก่อนที่จะนำไปสร้างต้นแบบหรือขยายผลให้ความรู้แก่ประชาชนที่จะทำต่อเองได้ทรงต้องมั่นใจผลของการทดลองว่าได้ผลจริงก่อนเผยแพร่หรือถ่ายทอด เทคโนโลยีให้ประชาชน (บุษกร วัฒนบุตร และคณะ , 2561)

2) เข้าถึง (Connecting) นั้นประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ

2.1) ระเบิดจากข้างใน (Inside-out blasting) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงต้องการให้การพัฒนาเป็นการระเบิดจากข้างใน เป็นการให้ประชาชนหรือชุมชนที่เข้าไปพัฒนาหรือ ทำงาน เกิดการปรับตัวที่จะพัฒนาตนเอง เกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเองเสียก่อน ไม่ใช่สิ่งที่ทางราชการ เข้าไปบังคับให้ประชาชนหรือชุมชนทำ ซึ่งจะไม่ยั่งยืน จึงทรงเน้นการพัฒนาคน ให้คนเกิดการเปลี่ยนแปลง ตนเองก่อน แล้วจึงเข้าไปพัฒนาเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการเข้าถึงก่อนจะพัฒนา ไม่ใช่เน้นการพัฒนาเข้าไปโดยที่ ประชาชนยังไม่ตระหนักหรือเห็นความสำคัญของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง หลักการในข้อนี้ตรงกับ หลักวิชาการสมัยใหม่ว่าด้วยการนำและการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) ดังที่ John P. Kotter ได้นำเสนอว่าในการเปลี่ยนแปลงต้องทำให้คนตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้อง เปลี่ยนแปลง (Establishing a Sense of Urgency) ต้องสื่อสารวิสัยทัศน์ (Communicate the vision) เพื่อให้คนได้เห็นทิศทางที่ชัดเจนที่จะเปลี่ยนแปลง

2.2) เข้าใจกลุ่มเป้าหมาย (Understand target) “ฉันทรงราชย์สองปีแรก ฉันทไม่มีผลงาน เพราะฉันทยังไม่รู้ว่าราษฎรต้องการอะไร” พระราชปรารภนี้สะท้อนให้เห็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชชาในการเข้าถึงแล้วจึงพัฒนาได้เป็นอย่างดี ทรงให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งคือประชาชน ว่าประชาชนต้องการอะไร ก่อนที่จะ ทรงงาน ภาพที่คนไทยทุกคนได้พบเห็นจนจนตาคือภาพที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรดที่จะประทับกับพื้นดินเพื่อพูดคุยกับชาวบ้านในท้องถิ่นทุรกันดาร เพื่อที่จะทรงเข้าใจความเดือดร้อน ปัญหา ความทุกข์ยากของชาวบ้าน เพื่อหาทางแก้ไขต่อไป ทรงมีพระเมตตาอย่างสูงต่อประชาชนในการที่จะ เข้าใจปัญหาของประชาชน โดยเฉพาะเมื่อประชาชนจะถวายฎีกาเพื่อขอพระราชทานพระเมตตาในการ ปิดเป่าความทุกข์ร้อนต่างๆ ในหลายครั้งทางราชการเองกลับขัดขวาง ทั้งนี้ทรงพยายามเข้าใจกลุ่มเป้าหมายคือประชาชนของพระองค์ในแต่ละท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งมากที่สุด

2.3) สร้างปัญญา (Educate) การสร้างปัญญาสังคมเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการเข้าถึงประชาชน หากประชาชนยังขาดความเข้าใจก็ ต้องสร้างปัญญาสังคมให้ประชาชนเข้าใจ ครูแห่งแผ่นดิน เลือกจะใช้วิธีที่ง่ายที่สุดในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อสร้างปัญญา ทรงเลือกใช้วิธีการพูดที่จะสร้างปัญญาให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ในคราวหนึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทาน “โคพันธุและสุกร” แก่ชาวไทยภูเขาในภาคเหนือ ทรงพระ กรุณาสอนด้วยพระองค์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายว่า “ฟังให้ดีๆ นะ จะเลี้ยงหมูให้มันอ้วน โตเร็วๆ ต้องให้มันกิน ให้อิ่ม”

3) พัฒนา แนวพระราชดำริในการพัฒนานั้นเมื่อทรงเข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงพัฒนานั้น ทรงมีหลักการสำคัญคือ

3.1) เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated) แนวพระราชดำริในการพัฒนาทรงเน้นการพัฒนาที่เกิดจากประชาชนต้องการจะพัฒนา ตลอด รัชสมัยในการทรงงานในบางครั้ง ประชาชนก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือกับโครงการพระราชดำริเช่นกัน ไม่เคยทรง ฟินบังคับประชาชนให้ร่วมมือแต่อย่างใดด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน กลับทรงเริ่มต้นโครงการพระราชดำริใหม่ อย่างสม่ำเสมอจนมีโครงการพระราชดำริกว่าสี่พันโครงการ และความต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการ พัฒนาอย่างเต็มที่ดังที่ทรงเน้นเสมอว่าการพัฒนานั้นต้องระเบิดจากข้างในก่อน

3.2) พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นว่าการพัฒนาต้องทำให้ประชาชนพึ่งพา ตนเองได้ทรงโปรดให้ประชาชนทำอะไรได้ด้วยตนเอง ทรงโปรดความเรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ดังที่ได้ พระราชทานพระราชดำริ “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติหรือ แม้กระทั่ง “การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผลและไม้พื้น นอกจากนี้ได้ ประโยชน์ตามประเภทของการปลูกแล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ พื้นดินด้วย พระองค์จึงทรงเข้าใจ ธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน แนวพระราชดำริในเรื่องการ พึ่งพาตนเองได้ปลอ่ยให้เป็นไปตามธรรมชาติไม่เร่งร้อนจะพัฒนาโดยการยึดยึดเทคโนโลยีต่างๆ หรือเงิน เข้าไปในการพัฒนาก็สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในเรื่องของการปลูกป่า

3.3) ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and role model) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงโปรดการสร้างต้นแบบการเผยแพร่ความรู้ โดยทรงตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริการที่ทรงเลือกใช้พื้นที่ที่มีปัญหาและความยาก ลำบากในการพัฒนานั้นก็เพื่อเป็นต้นแบบให้ประชาชนได้เห็นและทำตาม ซึ่งหากแม้พื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุด ก็ยังพัฒนาให้ได้ดีประชาชนเองก็น่าจะทำตามได้เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ (Role model) ที่เป็นแรงบันดาลใจการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ ดังนั้นการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา จึงเป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ เป็นการปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามอย่างแท้จริง

2.2.3 กระบวนการคิดตามศาสตร์พระราชาศาสตร์

ศาสตร์ของราชาเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงแนะนำสิ่งที่เป็นปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ เป็นองค์ความรู้สำคัญ มี หลักวิชาต่างๆ ทั้ง สังคม วิทยาศาสตร์ ปนอยู่ เพราะไม่ใช่ศาสตร์ที่ใช้สอบ หรือปริญญา แต่เป็นสิ่งที่พัฒนา ประเทศ หากเราได้ศึกษาศาสตร์พระราชาศาสตร์เป็นระบบอย่างเป็นขั้นตอนจะทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นอกจากจะทรงด้วยทศพิธราชธรรมแล้ว ทรงยังเป็นพระราชอา ที่ เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และการทำงานแก่พสกนิกรของพระองค์และนานาประเทศอีกด้วย ผู้คน ต่างประจักษ์ถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์และมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นอันหาที่สุด มิได้ซึ่งแนวคิดหรือหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 มีความน่าสนใจที่สมควรนำมาประยุกต์ใช้กับ ชีวิตการทำงานเป็นอย่างยิ่ง หากท่านใดต้องการปฏิบัติ ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ท่านสามารถนำหลักการ ทรงงานของพระองค์ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

1) จะทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบจาก ข้อมูลเบื้องต้น ทั้งเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ให้ได้

รายละเอียดที่ ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรงตาม เป้าหมาย

2) ระเบิดจากภายใน การใดๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความ เข้มแข็งจาก ภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็ เป็นได้ในการทำงานนั้น อาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธี การต่อไป

3) แก่ปัญหาจากจุดเล็ก การมองปัญหาภาพรวมก่อนที่จะลงมือแก้ปัญหา โดยควรมอง ในสิ่งที่คน มักจะมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหาจากจุดเล็กๆ โดยเมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อยๆ ขยับขยายแก้ไข เรื่อยๆ ทีละจุด และนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้โดยมองไปที่เป้าหมายใหญ่ของงานแต่ละชิ้น แล้วเริ่มลงมือทำจากจุด เล็กๆ ค่อยๆ แก้ไปที่ละจุด งานแต่ละชิ้นก็จะคลวงไปได้ตามเป้าหมายที่วาง ไว้

4) ทำตามลำดับขั้น การเริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่ม ลงมือสิ่งที่ จำเป็นลำดับต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ถ้าทำตามหลักนี้ได้งานทุกสิ่งก็จะ สำเร็จได้โดยง่าย ดังที่ พระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 กล่าว ว่า “การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ของ ประชาชนส่วนใหญ่เป็น เบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้ พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะ เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

5) ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์สังคมศาสตร์การพัฒนาใดต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของ บริเวณนั้น และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละ ท้องถิ่นที่มีความแตกต่าง กัน “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิ ประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยาคือนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไร จริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

6) ทำงานแบบองค์รวม ใช้วิธีคิดเพื่อการทำงาน โดยวิธีคิดอย่างองค์รวม คือการมองสิ่ง ต่างๆ ที่ เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและแนว ทางแก้ไขอย่าง เชื่อมโยง

7) ไม่ติดตำรา การทำการใดควรทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์นั้นๆ ไม่ใช่การยึด ติดอยู่กับแค่นิตำรวิชากร เพราะบางที่ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด บางครั้งเรายึดติด ทฤษฎีมากจนเกินไป จนทำอะไรไม่ได้เลย สิ่งที่เราทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

8) รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ใน หลวงรัชกาล ที่ 9 ทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้ เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไข ปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือ ใช้เทคโนโลยีที่ยุ่ยากมาก นัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ ประหยัดงบประมาณ...”

9) ทำให้ง่าย ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของ ประชาชนและระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

10) การมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้า หน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น “สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟัง ความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือ การระดมสติปัญญาและ ประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง”

11) ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจ รำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ๆ อยู่เรื่อยแล้ว ส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เป็นเพื่อส่วนรวมนั้น มิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัว เองสามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...”

12) บริการที่จุดเดียว ทรงมีพระราชดำริมากกว่า 20 ปีแล้ว ให้บริหารศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลาย แห่งทั่วประเทศโดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว: One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่องรู้จัก สามัคคีและการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติ และต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากเรา ต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือเราด้วย

14) ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ ทรงนำความจริงในเรื่องธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็น หลักการแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาวะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติเช่น การบำบัด น้ำเน่าเสียโดยให้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

15) ปลุกป่าในใจคน การจะทำการใดสำเร็จต้องปลุกจิตสำนึกของคนเสียก่อน ต้องให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ.... “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลุกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและจะรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16) ขาดทุนคือกำไร หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

17) การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือการพัฒนาให้ ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ พึ่งตนเองได้ในที่สุด

18) พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยาย ขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

19) เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะ แนวทางการดำเนินชีวิต ให้ดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” (รอง ปญฺ์สังกฯ และคณะ, 2562)

เพื่อให้ รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

20) ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อม ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

21) ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานต้องมีความสุขด้วย ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุขเราจะแพ้ แต่ ถ้าเรามีความสุขเราจะชนะ สนุกกับการทำงานเพียงเท่านั้น ถือว่าเราชนะแล้ว หรือจะทำงาน โดยคำนึงถึง ความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้ “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22) ความเพียร การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจจะไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัย ความอดทนและความมุ่งมั่น ดังเช่นพระราชาธิบดี “พระมหาชนก” กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่งก็จะว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายก็จะตกเป็นอาหารปูปลาและไม่ได้พบกับเทวดาที่ช่วยเหลือน้ำให้จมน้ำ

23) รู้รัก สามัคคีกล่าวคือ รู้เป็นการรู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหา, รัก เป็นการรู้ถึงปัญหาและวิธี แก้แล้ว เราต้องมีความรัก ที่จะลงมือทำ ลงมือแก้ไขปัญหานั้น และสามัคคีเป็นการ แก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่ สามารถลงมือทำคนเดียวได้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันการประยุกต์แห่ง ศาสตร์พระราชาตามกระบวนการคิดเป็นระบบตามที่กล่าวมาแล้ว ต้องทำให้ด้วย ความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่ และสถานการณ์

2.2.4 หลักการของศาสตร์พระราชา

การเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา คือหลักการของศาสตร์พระราชา เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ และพัฒนาชีวิตของประชาชน ดำเนินการอย่างมีแผนผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งใช้ความสำเร็จเพียงชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น หากแต่เป็นการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน (ส่วนสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2560) ศาสตร์พระราชา เป็นโครงการที่ยังชีพให้ประชาชน ได้อยู่ดีกินดี ไม่ว่าจะ เป็นโครงการฝนหลวง ที่หล่นจากฟ้า กระทบภูเขา ผ่านท้องนา ลุ่มห่านที่ โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โครงการแก้มลิง โครงการใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย โครงการกั้นห้วยพัฒนา โครงการบำบัดน้ำเสียโดยจุลินทรีย์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าโครงการเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอันเป็นพลังทางเศรษฐกิจของชาติ พุดให้กระชับคือเรื่องปากเรื่องท้องของ พสกนิกรของพระองค์นั่นเอง จะเห็นได้จากการดำเนินการมากกว่า 4,000 โครงการหลวงล้วนแต่เป็นการพัฒนาประชากรระดับรากหญ้า เพื่อยกระดับการดำรงชีพของประชาชนให้สูงขึ้นตามยุคสมัยและกลไกทางสังคม ให้อยู่ดีกินดีมีความสุขตามอัตภาพ เพราะปัจจัยพื้นฐานทางสังคมนั้นครอบครัวคือหน่วยย่อยหากครอบครัวขาดความอบอุ่น นั่นคือสาเหตุของปัญหาทางสังคมที่จะตามมา การแก้ปัญหาในระดับรากหญ้าจึงเป็นศาสตร์ของการบริหารจัดการประเทศที่พระองค์ทรงตระหนัก และเป็น การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ตรงตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นับเป็นความปรารถนาปรารถนาของปัญหา อย่างแท้จริง ผลของการปฏิบัติที่เกิดจากแนวความคิดที่ตกผลึก เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการลงมือทำเป็นผลดีที่เกิดจากการทดลอง จึงเป็นประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน เช่น การทำไร่นาสวนแบบผสมผสาน การปลูกพืชหมุนเวียน การนำสัตว์เลี้ยงมาใช้ในการไถนา การ

รู้จักนวดข้าวโดยการใช้เครื่องฟุนแรง รู้จักการสานกระบุง ตะกร้า ด้วยไม้ไผ่ การเก็บของใช้ด้วยการหมักดองการนำเอาดินเอือดมาแช่น้ำต้มให้แห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคือ เป็นปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมกับสมัยภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญและจำเป็นของท้องถิ่น จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาการ ไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ดังนั้น วิชาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมนั้นจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันทั้งหมดมองในภาพรวมผ่านโครงการของศาสตร์พระราชา จะเห็นได้ว่าเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาทั้งสามด้านคือ ด้านดิน ฟ้า และอากาศ หากมองในองค์รวม คือเรื่องของชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจอันเป็นวงจรของการประกอบอาชีพของเกษตรกรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพของชุมชน (สุพิมล ศรศักดิ์, 2561)

2.2.5 การถ่ายทอดศาสตร์พระราชาผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

(Local Wisdom) (กรมวิชาการ, 2542) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ที่ผ่านกระบวนการศึกษาสังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบขึ้นมาจากความรู้เฉพาะสาขาหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยให้การเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเราภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชน และการในตัวของคน หากแต่มีการสืบค้นแสวงหาเพื่อนำมาปรับใช้ก็จะเป็นที่รู้จักเกิดการยอมรับถ่ายทอด ไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัย ซึ่งตรงกับความหมายที่นักวิชาการต่างๆ ได้บัญญัติไว้ เช่น นอกจากนี้ (ประเวศ วะสี, 2537) ได้ให้ความหมายไว้ กล่าวคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้านหรือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคือ เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มี อยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีลักษณะ ประสมประสานและสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ภูมิปัญญานั้นก็คือศาสตร์ที่เกิดขึ้นในลักษณะแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ในประเทศ ทั้งที่สืบทอดกันมาหรือจากการประยุกต์ (ดัดแปลง) และถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่องหลายช่วงอายุคน ซึ่งจะมี 2 ลักษณะ คือ

- 1) ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
- 2) ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่นการทำมาหากิน การเกษตร ทัศนคติ

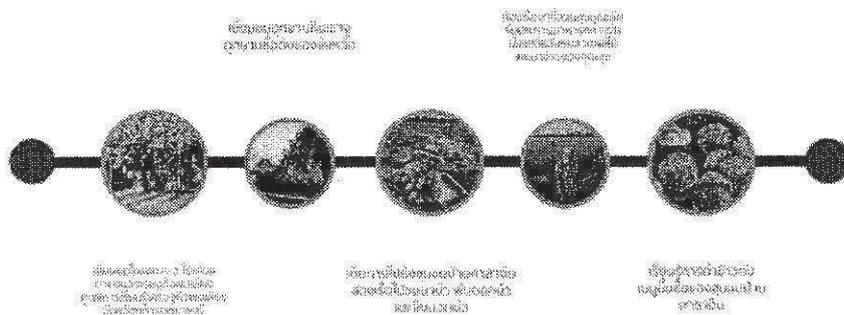
ศิลปดนตรี กีฬาและอื่นๆ (เสรี พงศ์พิศ, 2529) ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์กันคือ 1) คนกับสิ่งแวดล้อม 2) คนกับคน และ 3) คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่คนทั่วไปไม่

สามารถสัมผัสได้อย่างไรก็ตามในแง่ของภูมิปัญญา อันเป็นศาสตร์พื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต ภายใต้ความแตกต่างของพื้นที่ และระดับของภูมิปัญญาคือในระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในระดับชาติเพื่อให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและวิกฤตการณ์ต่างๆ รวมทั้งการรักษาเอกราชของชาติ ส่วนระดับท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านนั้นในการคิดแก้ไขปัญหาในชีวิตของตนเองหรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาในระดับชาติก็หมายถึง ศาสตร์พระราชานั้นเอง ที่เป็นหลักคิดและ แพร่ขยายไปทั่วอาณาเขต เป็นเหตุให้ประชากรได้นำไปสู่การปฏิบัติในหลายพื้นที่จนทำให้ระดับการครองชีพสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ยังมีอีกหลายพื้นที่ของประเทศที่ยังต้องถ่ายทอดให้เข้าใจและเข้าถึง และผู้ที่ถ่ายทอดได้ดีก็คงหนีไม่พ้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ

เป็นศาสตร์ผสมทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาติเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงได้ กลุ่มความคิดความเชื่อและกลุ่มศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เหมาะสมที่สุดเพราะกลุ่มดังกล่าว มีผู้เชี่ยวชาญในสาขาและอยู่กับชุมชนอย่างใกล้ชิดมากที่สุด คือภูมิปัญญาในสาขาภาษาและวรรณกรรมกับสาขาศาสนาและประเพณี ซึ่งจะมีภูมิปัญญาที่เด่นชัดที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านเช่น พระสงฆ์ หมอธรรม หมอยา หมอพรหมณ์ หมอดิน ชื่อเหล่านี้แต่ละพื้นที่อาจเรียกแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาเหล่านี้มีขีดความสามารถ ในการนำศาสตร์ของพระราชามาขยายผลสู่ชุมชนได้โดยเชื่อมโยงหลักเข้าใจ เข้าถึง และความพอเพียงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน (สุพิมล ศรศักดิ์,2561)

2.2.6 ตามรอยศาสตร์พระราชาสู่การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว

1) ตามรอยศาสตร์พระราชาสู่เส้นทางราชบุรี – นครปฐม

ภาพที่ 4 ตามรอยศาสตร์พระราชาสู่เส้นทางราชบุรี – นครปฐม

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561

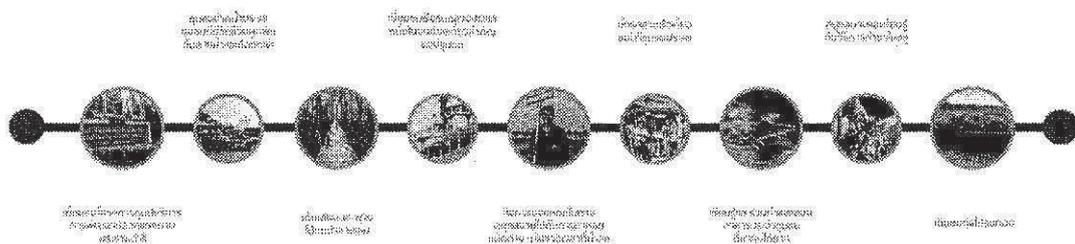
โครงการ 1 ไร่แก้จน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน มณฑลทหารบกที่ 16 จังหวัดราชบุรี โครงการ 1 ไร่แก้จน เป็นโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑๐ ที่ทรงพระราชทานที่ดินเพื่อให้ราษฎรมีที่ดินทำกิน พร้อมทั้งมีการ

น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการจัดการพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยมีศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน มณฑลทหารบกที่ ๑๖ จังหวัดราชบุรี ทำหน้าที่เป็นศูนย์ทำโครงการสาธิต พร้อมกับเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกร และประชาชนที่สนใจ มีการดำเนินงาน ๑๑ กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมสาธิตปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเป็นศูนย์เผยแพร่ความรู้สมัยใหม่ ที่ผสมด้วยภูมิปัญญาเกษตรแบบดั้งเดิม เช่น โครงการเลี้ยงไก่ไข่, แปลงนาสาธิต, ปลูกผักไร้ดิน, การเลี้ยงกบคอนโด, การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล ฯลฯ ความรู้ของโครงการ 1 ไร่ ๑ งาน จะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การรักษาวินัยชีวิตที่ดั้งเดิม รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชาวบ้านให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561)

ชุมชนบ้านศาลาดิน

เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีคลองมหาสวัสดิ์ซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้นเพื่อใช้สัญจรระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่งผลให้ประชาชนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นชุมชนบ้านศาลาดินประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำเสียจากสารพิษทางการเกษตร ทำให้ทำนาไม่พอเลี้ยงชีพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงทราบ จึงได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์จำนวน 1,009 ไร่ มอบหมายให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเป็นผู้ดูแลจัดสรรที่ดิน พร้อมพระราชทานแนวทางการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานส่งผลให้ชาวชุมชนสามารถพลิกฟื้นชีวิต กลับมากินดี อยู่ดี ปัจจุบันชุมชนบ้านศาลาดิน นอกจากการทำเกษตรกรรม ยังพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวมากมาย เช่น พายเรือชมनावัว, ชมสวนผลไม้ ที่ผสมผสานกับการทำนา เลี้ยงปลา และกิจกรรมทำข้าวดังจากข้าวซ้อมมือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561)

2) ตามรอยศาสตร์พระราชาสั้นทางระยอง โครงการศูนย์บริการการพัฒนาปลวกแดงตามพระราชดำริ

ภาพที่ 5 ตามรอยศาสตร์พระราชาสั้นทางระยอง
ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561

โครงการศูนย์บริการการพัฒนาปลวกแดงตามพระราชดำริ

เป็นโครงการที่ดำเนินงานสนองพระราชดำริของในหลวง รัชกาลที่ 9 เพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่อันเกิดจากป่าถูกทำลาย โดยมีพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำดอกกราย อ.ปลวกแดง จ.ระยอง ไปยังพื้นที่ของเกษตรกรเพื่อแก้ปัญหา และทรงแนะนำให้จัด

วิทยาการ (INTERDISCIPLINARY)” มิใช่การจัดการแบบเบ็ดเสร็จ การที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์นั้นจะต้องมีหน่วยงานที่หลากหลายเข้าร่วมโครงการเพื่อการประสานแผน (INTEGRATED PLANNING) การดำเนินงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2559)

2.3.1 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

- ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

- ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ด้านองค์กรชุมชน

- ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
- มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย
- ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

- มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
- มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

- มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ด้านการเรียนรู้

- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

2.3.2 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนท้องถิ่นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว (สถาบันคลังสมองของชาติ, 2552)

2.3.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนา

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยว กับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชน ในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น

Ecotourism (อีโคทัวร์ริซึม) ภาษาราชการเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” แต่หลายชุมชนหรือหลายองค์กร เรียก “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ซึ่งความแตกต่างของอีโคทัวร์ริซึม กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เน้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน แต่อีโคทัวร์ริซึม ธรรมชาติเป็นศูนย์กลางชุมชนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่ง

Homestay (โฮมสเตย์) ภาษาราชการเรียกว่า “ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท” มีความแตกต่างจาก การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) คือ เน้นบ้านเป็นศูนย์กลาง แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการบริหารจัดการที่ชัดเจนในรูปองค์กรชุมชน จะพักค้างคืนในชุมชนในรูปแบบที่ชุมชนจัดการ อาทิ โฮมสเตย์ รีสอร์ท

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

2.3.4 หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

2.3.5 กำเนิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ช่วงปี 2535 หลังจากนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) ต่อมา REST ได้ร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จัดตั้งสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในช่วงดังกล่าว ชื่อที่เรียกขานการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ มีหลากหลายชื่อ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสีเขียว

2.3.6 รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT)

รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) มี 3 รูปแบบ ได้แก่

1. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวปกติของชุมชน
2. ศึกษาดูงาน เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งการบรรยาย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ผู้มาศึกษาดูงานได้เข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน
3. จิตอาสาเป็นกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับอาสาสมัครที่ต้องการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สิ่งนี้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยวโดย

ชุมชน (Community Based Tourism - CBT) ค้นหา สำนวความงามที่เรียบง่ายของหมู่บ้านในชนบท และมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้แก่

- 1) เรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นแลกเปลี่ยน ด้วยความอ่อนน้อม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- 2) พักอาศัย ในบ้านกับครอบครัวคนท้องถิ่น รับประทานอาหารพื้นบ้าน และแลกเปลี่ยนเรื่องราวที่เปี่ยมไปด้วย รอยยิ้ม ความมีชีวิตชีวาและเสียงหัวเราะของสมาชิกในครอบครัว
- 3) เดินป่ากับคนท้องถิ่น ในเส้นทางที่สวยงามและมีความหมาย สอดแทรกเรื่องราวภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำนานพื้นบ้านจากอดีตจวบจนปัจจุบัน
- 4) เก็บเกี่ยว ผลไม้สด สมุนไพร และผักจากสวนของครอบครัวคุณก่อนที่จะเรียนรู้สูตรอาหารและมีส่วนร่วมในการทำอาหารกับคนท้องถิ่น
- 5) ดำน้ำ ดูความงามใต้ท้องทะเลสีคราม หรือใช้ชีวิตล่องเรือไปหาปลากับชาวประมงพื้นบ้านเลือกเรียนรู้และกิจกรรมได้ตามความสนใจ

2.3.7 กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) เป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีแนวคิดชัดเจน กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จุดเด่น ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) คือ แต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นการท่องเที่ยวที่เห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

การท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชุมชนมีการนำเสนอจุดขายที่เหมือน ๆ กัน กล่าวคือ ที่พักและอาหารท้องถิ่น กิจกรรมนำเที่ยวก็คล้าย ๆ กัน คล้าย ๆ กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่สิ่งที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น คือ ระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และรูปธรรมที่จับต้องได้ว่าการท่องเที่ยวส่งผลประโยชน์ต่อชุมชนโดยภาพรวมอย่างไร ทั้งเรื่องการพัฒนาชุมชนและดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสถึงการต้อนรับที่อบอุ่น มีอัยาศัยไมตรี มีโอกาสพบปะกับคนที่หลากหลายในชุมชน โดยที่ทุกคนรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าบ้านพร้อมต้อนรับแขกผู้มาเยือน ได้สัมผัสความเป็นชุมชนในการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นปกติ

ความรู้สึกเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเข้ามาควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว ผู้มาเยือนสามารถรับรู้ถึงความตั้งใจจริงนั้นได้จาก “กองทุนชุมชน” ที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน แม้ว่าสมาชิกในชุมชนอาจไม่ได้รับรายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยว แต่ผลการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้ตัดรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุนเพื่อให้ส่วนรวมได้ร่วมรับประโยชน์ รวมทั้งการมีกฎกติกาเพื่อให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนที่เคารพคนท้องถิ่น และไม่ทำการใด ๆ ที่ผิดจารีตประเพณีของชุมชน ขณะที่พักในหมู่บ้าน

ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) มีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน “ความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า” การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรสื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) มีส่วนสนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น “วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง” การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) เป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยวการที่มีนักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน สร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือน และทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาคน “ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ของตน ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน” การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) ช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก มีความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนในการนำเสนอ “ปัญหาและความต้องการ” กับหน่วยงานภายนอก นำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนและหน่วยงานที่มาศึกษาดูงาน นอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษาแก่ “คนนอก” ด้วย

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) มีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น “การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนคือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง และวัฒนธรรมดั้งเดิม จุดดึงดูดคือวิถีที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริม ที่สามารถนำรายได้นั้นไปปรับปรุงที่อยู่อาศัย การออมทรัพย์ไว้ใช้จ่ายยามขาดแคลน เจ็บป่วย หรือ

เป็นทุนการศึกษาให้กับลูกหลาน โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว ในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเรื่องความสะอาด และสุขอนามัย นอกจากนี้ เมื่อชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักก็จะมีหน่วยงานลงไปสนับสนุนเรื่องอุปโภคบริโภค” การที่การท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริม ทำให้ชาวบ้านไม่คิดพึ่งพารายได้หลักจากการท่องเที่ยว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติต่อเนื่องแม้จะมีหรือไม่มีนักท่องเที่ยว (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2559)

2.4. แนวคิดรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์

2.4.1 รูปแบบบริหารการท่องเที่ยว ในประเทศไทย องค์การท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ได้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวหลักๆได้ (วาริชต์ มัชยมนุรุช, 2560) ได้แก่ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism) และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) ประกอบด้วย

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึงการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบตามแหล่งธรรมชาติทางทะเลอันเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.3 การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์โพรง ถ้ำน้ำลอด หินงอกหินย้อย เพื่อชื่นชมความงามของภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ ต่างๆ และฟอสซิล ได้มีความรู้บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว

1.4 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปตามพื้นที่ทางเกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์เพื่อชื่นชมความสวยงามและความสำเร็จในการทำสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

1.5 การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์อันจะเกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น ฝนดาวตกสุริยุปราคา จันทรุปราคา และการดูดาวจักราศีตามปรากฏการณ์ของท้องฟ้าในแต่ละเดือน เพื่อ

การเรียนรู้ระบบสุริยะจักรวาล มีความรู้ความประทับใจ ความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการท่องเที่ยวตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism)

ประกอบด้วย

2.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมสถานที่ท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์และโบราณคดี บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.2 การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเพื่อชมงานและประเพณีต่างๆที่ท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความรื่นรมย์ในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้และความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางไปที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินอันจะนำมาซึ่งความรู้จากผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทำให้มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest to Tourism)

ประกอบด้วย

3.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายใจได้รับความเพลิดเพลิน และสุนทรีย์ภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (health beauty and spa)

3.2 การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-Meditation Tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หากความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิตมีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ไทย เช่น การทำอาหารไทย การนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การชก และงานศิลปหัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้างและเป็นควาญช้าง เป็นต้น

3.3 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของชาวบ้านวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านผู้ไทย หมู่บ้านชาวภูย หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ เป็นต้น เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.4 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัดความสนใจ ในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สกีนอกเกอร์ กระดานโต้คลื่นสกีน้ำ เป็นต้น ได้รับความเพลิดเพลินความสนุกสนานตื่นเต้น ได้รับความประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.5 การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเขาไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

3.6 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home Stay & Farm Stay) หมายถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มซึ่งต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในชุมชนที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับความประสบการณ์ชีวิตที่เพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันก่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

3.7 การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long-stay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบ้านปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่ 5 ของชีวิตคือ การท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย 3 – 4 ครั้งต่อปี คราวละนานๆ อย่างน้อย 1 เดือน

3.8 การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel) หมายถึง การจูงใจให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มลูกค้าของบริษัทที่ประสบความสำเร็จ (มีความเป็นเลิศ) ในการขายสินค้านั้นๆ ตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้แทนบริษัทจำหน่ายรถยนต์ ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องสำอาง จากภูมิภาคต่างๆ ที่สามารถขายสินค้าประเภทนั้นได้มากตามที่บริษัทผู้แทนจำหน่ายในประเทศได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้โดยเป็นการให้รางวัลและจูงใจให้เที่ยว โดยออกค่าใช้จ่ายในเรื่องของการเดินทาง ค่าที่พักและค่าอาหารให้กับผู้ร่วมเดินทาง เป็นการจูงใจรายการพักผ่อนตั้งแต่ 2 – 7 วัน เป็นรายการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวที่ต่างๆ อาจเป็นการนำเที่ยวแบบผสมผสาน หรือนำเที่ยวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

3.9 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม หรือ MICE (Meeting Incentive Conference Exhibition) เป็นการจูงใจให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มลูกค้าของผู้ที่จัดประชุม มีรายการจูงใจให้เที่ยวก่อนการประชุม (Pre-Tour) และการจูงใจให้เที่ยวหลังการประชุม (Post-Tour) เป็นการจูงใจรายการท่องเที่ยวไปทั่วประเทศ เพื่อบริการให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมโดยตรง หรือสำหรับผู้ร่วมเดินทางกับผู้

ประชุม (สามี่หรือภรรยา) อาจเป็นรายการท่องเที่ยววันเดียว หรือรายการเที่ยวพักค้างแรม 2 – 4 วัน โดยคิดราคาแบบเหมารวมค่าอาหารและบริการท่องเที่ยว

3.10 การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีผู้จัดการการท่องเที่ยวคัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้นนำมาจัดรายการนำเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างในการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ 2 – 7 วันหรือมากกว่านั้นเช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและด้านการเกษตร (Eco-Agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและด้านประวัติศาสตร์ (Agro-Historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการผจญภัย (Eco-Adventure Travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและเชิงประวัติศาสตร์ (Geo- Historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศิลปวัฒนธรรม (Agro-Cultural Tourism) เป็นต้น

นอกจากนี้การท่องเที่ยวอาจได้พิจารณาจากความต้องการหรือพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมขึ้น ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ ขึ้นมา เช่น Green Tourism ทำให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวจะต้องการรักษาธรรมชาติหรือช่วยกันลดสภาวะโลกร้อน เช่น การท่องเที่ยวในเกาะสมุย หรือ War Tourism ที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสกับอดีตในสมัยสงคราม เช่น การท่องเที่ยว สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีหลากหลายขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเอง และขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปผลของการท่องเที่ยวเป็นไปได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมความต้องการหรือบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป

2.4.2. รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ในชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชนมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ชุมชนใช้เป็นจุดขายและนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว ซึ่ง (ซูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2553) กล่าวว่า การท่องเที่ยวในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในประเทศแถบภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกมีรูปแบบ ดังนี้

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อาทิ สินค้าหัตถกรรม อาหารพื้นถิ่น
2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้านและการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน
3. กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้เสนอให้แก่นักท่องเที่ยว อาทิ การจัดกิจกรรมเดินป่าชมธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียง พร้อมมัคคุเทศก์นำทาง
4. กิจกรรมพักในหมู่บ้าน ได้แก่ การพักแรมในกระโจม (Camping) การพักแรมในบ้านพักชุมชน(Home stay) ที่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในขณะที่เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวในชุมชนมักจะมีผู้กล่าวถึงการท่องเที่ยวใน ชนบทควบคู่กันไปด้วย (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, 2559) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนและการท่องเที่ยวชนบทว่ามี 3 มิติ คือ
  1. มิติด้านภูมิศาสตร์ คือการเกิดขึ้นทั้งในชุมชนชนบทและชุมชนเมือง
  2. มิติด้านกิจกรรม คือรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นการเดินป่า การดูนก การดำน้ำ การส่องสัตว์ การพายเรือ ตลอดจนกิจกรรมที่สร้างขึ้นเฉพาะหมู่บ้าน เช่นการปรุงอาหารของท้องถิ่น การเดินรำพื้นเมือง การเดินชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน
  3. มิติด้านการจัดการ คือการให้ความสำคัญด้านจิตวิญญาณของชุมชน การรักษา

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน

การท่องเที่ยวในชุมชนมีองค์ประกอบเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวทั่วไป แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. ด้านทรัพยากรชุมชน มีทรัพยากรที่ใช้เพื่อดำรงชีวิตและวิถีชีวิตเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในท้องถิ่น
2. ด้านการบริหารการท่องเที่ยว ชุมชนมีความสามารถด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีอาชีพหลักอื่นๆ อยู่แล้ว การท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริมเท่านั้น
3. ด้านตลาดการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนมีข้อจำกัดด้านการบริการ จึงต้องคัดเลือกนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนเพราะนักท่องเที่ยวประเภทนี้มีความต้องการบริการน้อย

2.4.3. ฟาร์มสเตย์

ฟาร์มสเตย์ คือ ธุรกิจแบบใหม่ที่ให้บริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่จะทำให้ลูกค้าได้รับประสบการณ์ สัมผัสในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนผ่านการใช้ชีวิตและลงมือทำ ท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม เรียนรู้วิถีชีวิตเชิงเกษตรกรรม และวัฒนธรรมชุมชน นอกจากจะสร้างรายได้แล้ว ยังได้สัมผัสชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติ ท าให้เข้าใจเกษตรกรและเข้าใจวิถีชีวิตที่แตกต่าง เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ใหม่จากการท่องเที่ยว มุ่งเน้นการเผยแพร่วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำอาชีพ และขยายออกไปถึงชนชาติถิ่นที่อยู่ (ธนานนท์ ธรรมวรรณ, 2560)

ฟาร์มสเตย์ นั้นเติบโตมาจากทางฝั่งยุโรปตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1980 โดยเฉพาะในประเทศอิตาลี ประเทศซึ่งเป็นที่รู้จักในนาม การท่องเที่ยวที่เรียกว่า Agriturismo หมายถึงรูปแบบการท่องเที่ยวพักผ่อนในฟาร์มรีสอร์ท ที่จัดตั้งขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของชาวอิตาลี คำว่า Agriturismo ปัจจุบันฟาร์มสเตย์กำลังเติบโตและมีชื่อเสียงในหลายๆ ภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทวีปออสเตรเลีย เอเชีย และอเมริกาเหนือ เหตุผลที่ทำให้การท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ มีชื่อเสียงมากขึ้น ประกอบด้วยชาวไร่ ชาวนา จำนวนมากปรารถนาการเพิ่มผลกำไรและผู้บริโภค โดยที่จะเชื่อมโยงผ่านมรดกทางวัฒนธรรมในชนบทและแหล่งอาหาร

ฟาร์มสเตย์ในต่างประเทศ

1) อิตาลี Agriturismo คือรูปแบบการท่องเที่ยวพักผ่อนในฟาร์มรีสอร์ท โดยการท่องเที่ยวแบบนี้เหมาะสำหรับการมาเที่ยวทั้งครอบครัว การท่องเที่ยวในอิตาลีเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1950 จนมาถึงปีค.ศ.1970 จากฟาร์มขนาดเล็กกลายเป็นฟาร์มที่มีผลกำไร ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวไร่ชาวนาจำนวนมาก ละทิ้งฟาร์มของตนเพื่อต้องการหางานทำในเมืองใหญ่ แต่เพราะประเพณีการเกษตรดั้งเดิมที่มีคุณค่าและการลดการ จ้างงานในปี ค.ศ.1985 ทำให้ชาวไร่เหล่านั้นกลับมาสู่บ้านเกิด โดยทางรัฐบาลมีการออกกฎสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้พื้นที่ปลูกก่อสร้างให้กลับมาีสภาพดีอีกครั้ง เพื่อเป็นที่พักผ่อนในวันหยุด และเพื่อรองรับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังอนุญาตให้ชาวไร่ หารายได้เพิ่มจากการให้มีผู้มาพักผ่อนในฟาร์ม เพื่อเป็นตัวอย่งการใช้ชีวิตเกษตรกรรมในอิตาลี ดังนั้นการพักแบบฟาร์มสเตย์จึงเป็นที่นิยมมากในอิตาลี

2) ออสเตรเลีย การพักแบบฟาร์มสเตย์นั้นเป็นที่นิยมมากในประเทศออสเตรเลีย โดยนักท่องเที่ยวสามารถเลือกชนิดของฟาร์มที่ต้องการได้ เช่น ฟาร์มปศุสัตว์ สวนข้าวโพด เป็นต้น

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของฟาร์ม แต่หากนักท่องเที่ยวต้องการผ่อนคลาย และเพลิดเพลิน กับมุมมองก็สามารถทำได้ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเข้าพักคือ อาหาร ที่นำผลผลิตมาจากฟาร์ม ทำให้สดใหม่เสมอ และเจ้าของฟาร์มก็พร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้พัก โดยสถานที่ส่วนใหญ่มักเป็นหุบเขา ทะเลสาบ หรือมีป่าไม้สวยงามรอบๆ

3) นิวซีแลนด์ ฟาร์มสเตย์ในนิวซีแลนด์ คือการให้บริการที่พักเพื่อการท่องเที่ยวในสวนหรือไร่ นาซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลินเรียนรู้จากกิจกรรมในการเข้าพักในปี ค.ศ.1988 มีเจ้าของฟาร์มมากกว่า 1,000 แห่ง ที่เปิดให้บริการที่พักในฟาร์มแก่นักท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่มาเพื่อหาความเพลิดเพลินสนุกสนานกับกิจกรรมและทิวทัศน์ท้องทุ่งของประเทศนิวซีแลนด์ ด้วยความที่สภาพชนบทวิถีชีวิตของเกษตรกร และอัยาศัยไม่ตรีของผู้คน ทำให้ฟาร์มสเตย์เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะจากเอเชีย โดยการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์นี้ทำให้นิวซีแลนด์สร้างรายได้จากการส่งออกผลิตภัณฑ์ทางเกษตรอย่างมาก และกลายเป็นธุรกิจหลักของประเทศ

2.4.4 หลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ทั้งในประเทศและต่างประเทศซึ่งพอจะสรุปความหมายของคำนี้ (ชนิษฐ์สรุฐ์ สืบสังข์ และวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2558) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้กล่าวคือ “กระบวนการทำงานกับคนโดยอาศัยคน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง โดยแบ่งลักษณะออกเป็น 5 อย่าง คือ การทำงานร่วมกับคน มีเป้าหมายร่วมกันขององค์การ เน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดในโลกให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา”

(Simon, H..A.1960) ให้ความเห็นว่าการบริหารเป็นเรื่องของการตัดสินใจ โดยทุกระดับในองค์การจะมีส่วนในการตัดสินใจทั้งสิ้น กล่าวคือผู้ที่มีตำแหน่งระดับสูงจะตัดสินใจในเรื่องนโยบายขององค์กร ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างจะตัดสินใจในเรื่องของการปฏิบัติ ขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนั้น ทุกคนในองค์การจะต้องตัดสินใจ

(George, P.B. 1984) ได้ให้ความหมายการบริหาร คือ การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานนั้นๆ

จากความหมายของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานซึ่งหน่วยงานและบุคลากรของหน่วยงานนำมาใช้เพื่อจะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทางที่ได้กำหนดไว้ คำส่วนใหญ่ใช้ในหน่วยงานและบุคลากรภาคเอกชน แต่ทุกวันนี้ ได้มีการนำคำนี้มาปรับใช้ในการบริหารภาครัฐด้วย ความหมายของการบริหารจัดการ คำว่า การบริหารจัดการ (Management administration) มีนักวิชาการให้ความหมายของการบริหารจัดการ ไว้ดังนี้

(ธงชัย สันติวงษ์, 2543) กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ 3 ด้าน คือ

1. ในด้านของผู้นำ การบริหารจัดการ หมายถึง หน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์การ

2. ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่างๆ ในองค์กร และการประสานกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน

3. ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่างๆ เข้าด้วยกัน

สรุปจากความหมายของการบริหารจัดการข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า คำว่า การบริหารจัดการอาจให้ความหมายอย่างกว้างและอย่างแคบได้ การให้ความหมายอย่างกว้างครอบคลุมไปถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานและบุคลากรของทุกภาค เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคหน่วยงานที่ไม่สังกัดภาครัฐ (Non-Government Organization หรือ NGO) เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ สำหรับความหมายของการบริหารจัดการในความหมายอย่างแคบ เช่น หมายถึง การบริหารจัดการภาครัฐเท่านั้น ซึ่งหมายถึง การดำเนินหรือการปฏิบัติงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานกิจการสาธารณะ หรือการให้บริการสาธารณะทั้งหลายของหน่วยงานของรัฐและ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการในทุกระดับทั้งในการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ได้กำหนดไว้

2.4.5 หลักการทั่วไปในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยหลักการในการจัดการโดยทั่วไป เช่นกัน ซึ่งหลักการจัดการโดยทั่วไป หมายถึง การทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นเป็นผู้ทำซึ่งสามารถพิจารณารายละเอียดได้ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545)

1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการ ดังนี้

1. ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการ การจัดการปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ย่อมมีประสิทธิภาพจะช่วยให้องค์กรนั้นประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1.1 คน (Man) หมายถึง ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพงาน โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.2 เครื่องจักร (Machine) หมายถึง อุปกรณ์ เครื่องจักรที่จัดหามาเพื่อใช้ปฏิบัติงานในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

1.3 เงินทุน (Money) หมายถึง เงินทุนระยะสั้นหรือระยะยาวที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้การสนับสนุนในการจัดหาทรัพยากรต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การดำเนินกิจกรรมขององค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ

1.4 วัสดุสิ่งของ (Material) หมายถึง วัตถุดิบ วัสดุสิ่งของที่ต้องจัดหามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการผลิตหรือการสร้างบริการที่ดีแก่ลูกค้า

2. ปัจจัยด้านการตลาด (Market) หมายถึง ตลาดที่ประกอบด้วยลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว

ที่ธุรกิจมุ่งที่จะเสนอขายสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นสินค้าและสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มแตกต่างกันในการดำเนินการจึงต้องมีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นไปของการตลาด การวิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวที่นิยมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องเน้นแนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวคงสภาพสมบูรณ์ที่สุดในระยะยาว เป็นต้น

3. ปัจจัยด้านวิธีการปฏิบัติงาน (Method) หมายถึง การกำหนดระบบงาน ระเบียบขั้นตอน วิธีปฏิบัติงานในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องกำหนดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด สามารถกำหนดตัวบุคลากรและเลือกเครื่องมือในการจัดการได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุน ได้ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์และมีมาตรฐานที่ดี

4. ปัจจัยด้านการจูงใจผู้ปฏิบัติงาน (Motivation) ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จคนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องยินดีที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานจึงเป็นศิลปะของหัวหน้างานในการใช้ความสามารถของการเป็นผู้นำทำการจูงใจและส่งเสริมขวัญกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานให้ดีที่สุด คำนึงถึงการประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

5. วิธีการจัดการ (Management) หมายถึง วิธีการกระบวนการหรือมาตรการในการจัดการกับทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

2.4.6 กระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

กระบวนการจัดการโดยทั่วไปประกอบด้วยหน้าที่งาน 5 ประการ คือ การวางแผนการจัดองค์การการจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาและเนินการตามกระบวนการจัดการดังกล่าวด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดแผนงาน หรือวิธีการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องเริ่มกระทำการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การคาดหวังผลสำเร็จของการวางแผนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีขั้นตอนในการวางแผน ดังนี้

1.1 การเตรียมการศึกษา ในขั้นตอนนี้จะต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูล ระบุถึงปัญหาอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่เป็นการเตรียมการในเบื้องต้นและศึกษาในภาพรวมทั้งหมด

1.2 การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ลักษณะของวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดจะต้องมีความชัดเจน สามารถบรรลุได้ในทางปฏิบัติและเป็นแนวทางในการกำหนดรายละเอียดในแผนงานต่อไป ตัวอย่างการกำหนดวัตถุประสงค์หลักของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การจัดการและพัฒนาทรัพยากร การ

ท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นด้านคุณภาพและการลงทุนด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เป็นต้น

1.3 การสำรวจข้อมูล เป็นขั้นตอนของการสำรวจเก็บข้อมูลที่จำเป็นในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจะครอบคลุมประเด็นต่างๆ เช่น ศักยภาพในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่ง

ท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย โครงสร้างการปกครองของท้องถิ่น รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่จะมีผลต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไปได้ การวิเคราะห์จะพิจารณาในประเด็นต่างๆ เช่น การประเมินความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสาธารณูปโภค การคมนาคมขนส่ง ที่พัก เป็นต้น การวิเคราะห์ตลาด เช่น ศึกษาความต้องการ และรูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวตลาดเป้าหมายเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาคและระดับจุลภาค

1.5 การกำหนดนโยบายและจัดทำแผน ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในระดับมหภาคและระดับจุลภาคกำหนดเป็นนโยบายและจัดทำแผนทั้งที่เป็นแผนแม่บท แผนกลยุทธ์รวมทั้งแผนปฏิบัติ ซึ่งแผนปฏิบัติการนี้จะกำหนดขึ้นหลายแผนและประเมินความเป็นไปได้ของแผนในการที่จะนำไปปฏิบัติและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ แผนฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางทะเล เป็นต้น

1.6 การปฏิบัติงานตามแผน เป็นขั้นตอนของการนำแผนที่กำหนดไว้สู่การปฏิบัติซึ่งจำเป็นต้องได้รับการควบคุมเพื่อให้การปฏิบัติงานตามแผนนี้บรรลุเป้าหมายโดยอาจใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย กรอบระยะเวลา งบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมการดำเนินการดังกล่าว

1.7 การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ระหว่างขั้นตอนการปฏิบัติงานตามแผนควรมีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่อาจมีผลทำให้การดำเนินงานล่าช้า ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้การประเมินผลควรจะทำหลังจากการปฏิบัติตามแผนงานแล้วอีกครั้งหนึ่งเพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินงานตามแผน และเสนอข้อมูลย้อนกลับเพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดแผนงานในอนาคต

2. การจัดการองค์การ (Organizing) เป็นขั้นตอนที่สองที่ต้องกระทำ คือการจัดโครงสร้างขององค์กรให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ประกอบด้วย การกำหนดตำแหน่งงาน และจัดกลุ่มงานที่จำเป็นเพื่อการทำงานตามเป้าหมาย และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่จำเป็นเพื่อการทำงานด้านต่างๆ การจัดโครงสร้างขององค์กรที่ดีจะแสดงให้เห็นว่าใครต้องทำงานใดและต้องรายงานต่อใคร ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานตามโครงสร้างองค์กร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดแบ่งโครงสร้างขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและ

พัฒนาทรัพยากรการทอ้งเที่ยวออกหลายฝ่าย หลายแผนก หลายกอง และจะทำหน้าที่ประสานงานกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่องค์กรต้องการ

3. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง ภารกิจของผู้บริหารในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรรหาคนดีมีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์กรและพยายามส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเหล่านั้น รวมทั้งการทำนุบำรุงรักษาและจูงใจให้บุคลากรเหล่านั้นทำงานให้กับองค์กรในระยะยาวและตลอดไป เช่น ในการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรหลายฝ่ายโดยบุคลากรเหล่านั้นควรมีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะทัศนคติที่ดีต่อการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรการทอ้งเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้น การจัดสรรบุคลากรเข้าทำงานด้านนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง

4. การสั่งการ (Directing) หมายถึง ภารกิจที่ผู้นำต้องใช้ความพยายามในการจูงใจ และชักนำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายินดีทำงานของตนอย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้จัดการควรมีทักษะในด้านการติดต่อสื่อสาร เทคนิคการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี การเรียนรู้ถึงพฤติกรรมมนุษย์การประยุกต์ศิลปะการจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ดี เทคนิคการมอบหมายงาน เป็นต้น

5. การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลงานหรือทำการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้งานสามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวอาจแบ่งประเด็นที่จะควบคุมดังนี้ คือ

5.1 การควบคุมทรัพยากรทางกายภาพ เช่น การควบคุมการใช้ทรัพยากรทุกประเภท เช่น ทรัพยากรการทอ้งเที่ยวประเภทธรรมชาติและประเภทอื่น รวมทั้งวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ อาคาร ที่ดิน แรงงาน เป็นต้น ในการเป็นปัจจัยนำเข้าผ่านกระบวนการในการผลิตและได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

5.2 การควบคุมบุคลากร เป็นการควบคุมพฤติกรรมปฏิบัติงานของบุคลากรให้เป็นไปตามกฎระเบียบ และขั้นตอนที่กำหนดไว้ซึ่งต้องสอดคล้องกับนโยบายและแผนงานด้วย

5.3 การควบคุมผลการปฏิบัติงาน เป็นการควบคุมผลงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบว่าผลงานนั้นสามารถบรรลุเป้าหมายได้ดีเพียงใด

5.4 การควบคุมด้านงบประมาณ เป็นการควบคุมค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยว ซึ่งถือเป็นต้นทุนในการดำเนินงานทั้งที่เป็นต้นทุนเชิงเศรษฐศาสตร์และต้นทุนทางสังคม เพื่อให้ต้นทุนต่ำที่สุดและค่าใช้จ่ายตามงบประมาณที่กำหนดไว้

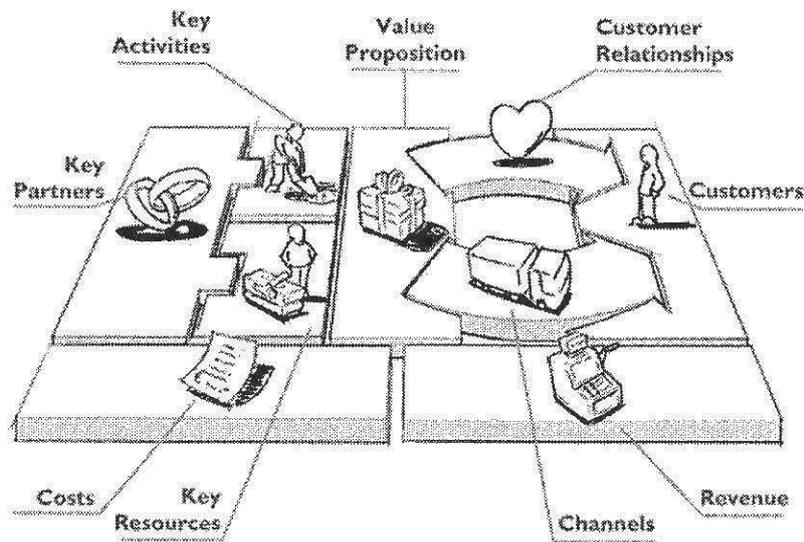
5.5 การควบคุมเทคนิคหรือวิธีการดำเนินงาน เป็นการควบคุม กำกับ ดูแลเทคนิคที่เลือกใช้ในการดำเนินงานและวิธีการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวให้ถูกต้องตามแผนงานที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่า หลักการจัดการโดยทั่วไปซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังกล่าวนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกงาน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และตอบสนองต่อกระแสความต้องการในปัจจุบันคือการจัดการทรัพยากรการทอ้งเที่ยวต้องเน้นการจัดการเพื่อความยั่งยืน

2.5 แนวคิดโมเดลธุรกิจ (Business Model)

ปัจจุบันความรู้ด้านการจัดทำแผนธุรกิจ (Business Plan) ถูกให้ความสำคัญจากหน่วยงานต่างๆ ที่พยายามพัฒนาและผลักดันให้องค์กรหรือผู้ประกอบการรู้จักมีการวางแผนและสามารถนำไปจัดทำแผนธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นโมเดลธุรกิจ (Business Model) จึงถือเป็นแนวความคิดเริ่มต้นและเป็นแกนหลักสำคัญในการจัดทำแผนธุรกิจที่ดีและมีความสมบูรณ์ครบถ้วน

(ศศิ คล่องพยาบาล, 2550) ได้ระบุคำจำกัดความของโมเดลธุรกิจไว้ว่า โมเดลธุรกิจ คือ เครื่องมือทางความคิดที่ประกอบด้วยการแสดงถึงองค์ประกอบต่างๆ และตรรกะหรือความเป็นเหตุเป็นผลในการดำเนินการขององค์กร ซึ่งจะพรรณนาถึงคุณค่าของธุรกิจที่เสนอต่อลูกค้าโครงสร้างขององค์กรและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหุ้นส่วนธุรกิจ การสร้าง การส่งมอบคุณค่า และความสัมพันธ์ของการลงทุนในการสร้างผลกำไรและกระแสรายรับอย่างยั่งยืน

Osterwalder, A., & Pigneur, Y. 2009 ผู้ที่คิดค้น The Business Model Canvas ขึ้นมาได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของ Business Model Canvas มีองค์ประกอบที่สำคัญเหมาะสมสำหรับนำไปสร้างนวัตกรรมโมเดลธุรกิจ (Business Model Innovation) นอกจากนี้ แต่ละองค์ประกอบของ Business Model Canvas ยังมีความเป็นกลางและมีความครอบคลุมสามารถนำไปใช้ได้กับทุกอุตสาหกรรมอีกด้วย ต่อมาได้ให้คำจำกัดความของ Business Model Canvas เพิ่มขึ้นไปอีกว่า เป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยในการวางแผนธุรกิจซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพ (Visualizing) ได้อย่างครบถ้วนทุกมุม ช่วยในการกำหนดยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ประเมินความสำเร็จของแผนงานและเลือกรูปแบบธุรกิจ (Business Model) ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับธุรกิจ โดย Business Model Canvas แบ่งโครงสร้างในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ออกเป็น 9 กล้อง (Building Block) ซึ่งทั้ง 9 กล้องนี้ มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกันและช่วยให้ธุรกิจเห็นภาพได้อย่างครบถ้วนชัดเจน The Business Model Canvas ประกอบด้วยส่วนหลักๆ คือ ลูกค้า สินค้า/บริการของธุรกิจ โครงสร้างของธุรกิจ และความอ่อนไหวทางการเงิน Business Model Canvas เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของยุทธวิธีดำเนินการผ่านโครงสร้างองค์กรกระบวนการและระบบ ซึ่งจะช่วยในการวางแผนธุรกิจอย่างรอบด้าน

ภาพที่ 7 The 9 Building Blocks (The Business Model Canvas)

ที่มา : Osterwalder, A., & Pigneur, Y. (2009)

ส่วนประกอบทั้ง 9 ส่วนของโมเดล สามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าของสินค้า/บริการที่นำเสนอ (Value Proposition) คือ การระบุว่าสินค้า/บริการของธุรกิจสร้างคุณค่าอย่างไรสำหรับลูกค้า ซึ่งเป็นปัจจัยที่ลูกค้าเลือกสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของเราแทนที่จะเลือกของคู่แข่ง คุณค่าของสินค้า/บริการ อาจเป็นนวัตกรรมหรือการนำเสนอสิ่งใหม่หรือมีการเพิ่มคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้คุณค่าเพิ่มขึ้น ตัวอย่างสิ่งที่เป็นคุณค่ากับลูกค้า อาทิ ความแปลกใหม่ คุณภาพของสินค้า/บริการ การออกแบบสินค้า/บริการได้ตามความต้องการเฉพาะลูกค้าแต่ละราย ภาพลักษณ์ของแบรนด์ (Brand) กลยุทธ์ด้านราคา การลดต้นทุนการลดความเสี่ยง ความสะดวกในการเข้าถึงสินค้า/บริการ ง่ายต่อการใช้งาน เป็นต้น

2. กลุ่มลูกค้าหลัก (Customer Segments) คือ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเข้าถึง การระบุกลุ่มเป้าหมายได้ถูกต้องเป็นหัวใจสำคัญของการทำ Business Model กลุ่มเป้าหมายต้องเป็นกลุ่มที่ทำให้เงินให้ธุรกิจ การระบุกลุ่มเป้าหมายสามารถระบุได้จากความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย พฤติกรรม และคุณลักษณะอื่นๆ กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนทำให้ธุรกิจสามารถนำเสนอสินค้าและบริการได้ตรงกับความต้องการของลูกค้า

3. สายสัมพันธ์ลูกค้า (Customer Relationships) คือ การที่ธุรกิจระบุรูปแบบของสัมพันธ์ภาพที่ต้องการมีกับลูกค้าซึ่งมีระดับที่แตกต่างกัน ตั้งแต่การใช้เครื่องตอบรับหรือเครื่องทำงานอัตโนมัติ ไปจนถึงการใช้บุคลากรที่มีความละเอียดอ่อนและให้ความสำคัญกับลูกค้า นอกจากนั้นต้องมีการสร้างกลยุทธ์ด้านการสื่อสารการตลาดไปยังกลุ่มเป้าหมาย (ลูกค้า) เพื่อให้เกิดการรับรู้และจดจำตราสินค้าหรือบริการนั้นๆ เช่น การทำโฆษณาผ่านสื่อหลัก ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อสร้างการรับรู้ในตราสินค้าแก่ผู้บริโภคในวงกว้างภายในระยะเวลาสั้นๆ หรือการจัดกิจกรรมตลาดเพื่อเข้าถึงผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม อาทิ การจัดกิจกรรมพิเศษทางการตลาด การส่งเสริมการขาย การจัดนำเสนอ

สินค้า (Rode show) สร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า (CRM : Customer Relationship Management)

4. ช่องทางการเข้าถึง (Channels) คือ ช่องทางในการสื่อสาร ช่องทางการจัดจำหน่าย ช่องทางการขาย ช่องทางการตลาด ที่บริษัทใช้ในการสื่อสารและติดต่อกับลูกค้า ช่องทางเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจในการ

- 1) สร้างความตระหนักรู้ในสินค้า/บริการของบริษัท
- 2) ลูกค้าสามารถประเมินคุณค่าของสินค้า/บริการของบริษัท
- 3) เปิดโอกาสให้ลูกค้าสามารถระบุความต้องการที่เฉพาะเจาะจง
- 4) บริษัทสามารถถ่ายทอดคุณค่าของสินค้า/บริการผ่านช่องทางเหล่านี้
- 5) ช่วยให้บริษัทสามารถให้บริการหลังการขายกับลูกค้า

ดังนั้น การเลือกส่วนผสมของช่องทางที่ลงตัวและเข้าถึงลูกค้าเป้าหมายจึงมีความสำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อธุรกิจ นอกจากนี้ช่องทางการทำตลาดควรมีทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อจะสามารถเข้าถึงลูกค้าได้มากที่สุด (Drakulevski, L., & Nakov, L. 2014)

5. รูปแบบรายได้ (Revenue Streams) คือ เงินสดที่ธุรกิจจะได้รับหลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว ในแผนธุรกิจลูกค้าเปรียบเสมือนหัวใจ กระแสรายรับก็คือเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงหัวใจธุรกิจต้องถามตัวเองว่า คุณค่าอะไรที่ลูกค้ายินดีจ่ายเงิน คำตอบที่ถูกต้องจะสามารถช่วยให้ธุรกิจประสบความสำเร็จในการดึงเงินจากลูกค้า กระแสรายรับอาจเป็นการที่ลูกค้าซื้อสินค้า/บริการเพียงครั้งเดียว หรือเกิดจากการซื้อซ้ำ การซื้อบริการต่อเนื่อง หรือการซื้อบริการหลังการขาย

6. ทรัพยากรที่มี (Key Resources) คือ ทรัพยากรที่สำคัญขององค์กรมีความสำคัญต่อการทำให้แผนธุรกิจสัมฤทธิ์ผล ทรัพยากรต่างๆ ได้แก่ ทรัพยากรทางกายภาพประกอบด้วย อุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม อาทิ เครื่องจักร ทรัพยากรการเงิน ทรัพยากรเส้นทางปัญญาและทรัพยากรบุคคล เป็นต้น

7. กิจกรรมหลักที่ทำ (Key Activities) คือ การระบุกิจกรรมสำคัญๆ ที่ธุรกิจต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ กิจกรรมหลัก ได้แก่ การผลิต การให้บริการ สินค้า/บริการที่แก้ปัญหาให้ลูกค้า การสร้างเวทีของธุรกิจ การสร้างเครือข่าย เป็นต้น

8. หุ้นส่วนหลัก (Key Partners) ในการทำธุรกิจทุกวันนี้การสร้างหุ้นส่วนทางธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ข้อดีของการมีหุ้นส่วนทางธุรกิจ คือ เพื่อประโยชน์สูงสุดของธุรกิจเพื่อลดความเสี่ยงและเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรในทางธุรกิจ โดยหุ้นส่วนทางธุรกิจมีหลายประเภท ดังต่อไปนี้

- 1) พันธมิตรทางธุรกิจ
- 2) การร่วมหุ้นเพื่อพัฒนาธุรกิจใหม่
- 3) พันธมิตรคู่ค้า ได้แก่ buyer – supplier

9. โครงสร้างต้นทุน (Cost Structure) คือ โครงสร้างด้านต้นทุน รวมถึงต้นทุนทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในการดำเนินการตามรูปแบบธุรกิจที่บริษัทกำหนด อาทิ ต้นทุนในการสร้างคุณค่าสินค้า/บริการ ต้นทุนในการรักษาลูกค้า ต้นทุนด้านทรัพยากร ต้นทุนในการให้บริการ เป็นต้น ซึ่งการคำนวณต้นทุนสามารถคำนวณได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่ระบุใน ทรัพยากรที่มี กิจกรรมหลักที่ทำและหุ้นส่วนหลัก

2.6. แนวคิด SWOT Analysis

ในการประเมินสถานการณ์ทางธุรกิจเพื่อใช้ในการตัดสินใจดำเนินกลยุทธ์ (Strategy) และเพื่อกำหนดสถานะภาพขององค์กร (Positioning) ผู้ประกอบการต้องรู้จักวิเคราะห์องค์กรตนเอง โดยเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์กรก็คือ SWOT Analysis ประกอบด้วยการวิเคราะห์ จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และ อุปสรรค (Threats) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกของธุรกิจเพื่อค้นหาและสำรวจศักยภาพที่แท้จริงของธุรกิจว่าการจะบรรลุผลสำเร็จจะต้องอาศัยทรัพยากรใดบ้าง ควรจะดำเนินการอย่างไรในตลาดส่วนไหน มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดและกลุ่มลูกค้าเป้าหมายหรือไม่รวมถึงมีอุปสรรคในการเข้าหรือออกจากตลาดหรือไม่ อย่างไร (จารุณี วงศ์ลิ้มปิยะรัตน์, 2553)

	ปัจจัยภายใน	
ปัจจัยภายนอก	Weaknesses (W)	Strengths (S)
Opportunities (O)		
Threats (T)		

ภาพที่ 8 การวิเคราะห์ SWOT

ที่มา : Porter (1980)

การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths): คุณลักษณะภายในขององค์กรที่สามารถใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์และทำให้องค์กรมีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันทางกลยุทธ์

การวิเคราะห์จุดอ่อน (Weaknesses): คุณลักษณะภายในที่อาจจำกัดหรือขัดขวางการปฏิบัติงานหรือการดำเนินงานขององค์กรและทำให้องค์กรเสียเปรียบในเชิงการแข่งขันทางกลยุทธ์

การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities): ปัจจัยต่างๆ ในสภาพแวดล้อมภายนอกที่อาจช่วยให้องค์กรหรือธุรกิจบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ทางกลยุทธ์

การวิเคราะห์อุปสรรค (Threats): ปัจจัยต่างๆ ในสภาพแวดล้อมภายนอกที่อาจสกัดขัดขวางมิให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และอาจทำให้ความพยายามในการบรรลุความได้เปรียบเชิงแข่งขันทางกลยุทธ์ต้องเสียเปล่า

หลักการพิจารณา จุดแข็งและจุดอ่อน : ควรจะประเมินหลักการให้ครอบคลุมด้านต่างๆ พิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ (ธเนศ รอดประดิษฐ์ และ เด่นชาติ ประทุมเพ็ชร, 2551)

- 1) ด้านทรัพยากร เช่น สิทธิทรัพย์ ความรู้/ทักษะบุคลากร ชื่อเสียงขององค์กร ประสบการณ์ขององค์กร
- 2) ด้านตลาด เช่น ผลผลิตภัณฑ์ ราคา การส่งเสริมการขาย ช่องทางการจำหน่าย ภาพลักษณ์องค์กรลูกค้า เช่น ใครคือลูกค้ารายใหญ่ ใครคือลูกค้าที่มีศักยภาพในอนาคต การแบ่งกลุ่มลูกค้า
- 3) ด้านการดำเนินการ (การผลิต) เช่น คุณภาพ ความรวดเร็ว ต้นทุน เทคโนโลยี

- 4) ด้านการเงิน เช่น การลงทุน แหล่งที่มาของเงินทุนหลักการพิจารณา โอกาสและอุปสรรค : ควรจะประเมินหลักการให้ครอบคลุมด้านต่างๆ พิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ (ธนศร อุดประดิษฐ์ และ เต็นชาติ ประทุมเพ็ชร, 2551)
- 5) ด้านเศรษฐกิจ เช่น อัตราการเจริญเติบโต อัตราดอกเบี้ย /เงินเฟ้อ/ค่าแรง/รายได้ประชากร
- 6) ด้านสังคม เช่น จำนวนและอัตราการเจริญเติบโตของประชากร จำนวนกลุ่ม อาชีพต่างๆ ขนาดของครอบครัว การกระจายของอายุ การศึกษาและฝึกอบรม คุณภาพชีวิต
- 7) ด้านการเมือง กฎหมาย เช่น ภาษี กฎหมายแรงงาน /สิ่งแวดล้อม/ลิขสิทธิ์ เสถียรภาพของรัฐบาลข้อกำหนดด้านมาตรฐานสากลนโยบายการค้าเสรี การกีดกันทางการค้า
- 8) ด้านเทคโนโลยี เช่น ความก้าวหน้าด้านการสื่อสาร การขนส่งเทคโนโลยีสารสนเทศ การวิจัย

การวิเคราะห์ปัจจัย 4 ด้านดังกล่าวถือเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการในการกำหนดเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากผลการวิเคราะห์จะทำให้ทราบสถานการณ์ภายนอกที่มีผลต่อธุรกิจ ชี้ให้เห็นจุดอ่อนที่อาจทำให้ธุรกิจไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนโอกาสการนำเทคโนโลยีมาปรับปรุงพัฒนาสินค้าและบริการของธุรกิจให้ตรงต่อความต้องการของลูกค้าและเพื่อนำมาปรับปรุงธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

2.7 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว

ความเป็นมา

“จังหวัดสระแก้ว” มีที่มาจากชื่อสระน้ำโบราณในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้ว ซึ่งมีอยู่ 2 สระ โดยในสมัยกรุงธนบุรีประมาณปี พ.ศ. 2324 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปตีประเทศกัมพูชา (เขมร) ได้แวะพักกองทัพที่บริเวณสระน้ำทั้งสองแห่งนี้กองทัพได้อาศัยน้ำจากสระใช้สอย ได้ขนานนามสระทั้งสองว่า “สระแก้วสระขวัญ”และได้นำน้ำจากสระทั้งสองแห่งนี้ใช้ในการประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาโดยถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์

“สระแก้ว” เดิมมีฐานะเป็นตำบล ได้ตั้งเป็นตำบลสำหรับตรวจคนและสินค้าเข้า-ออก จนถึงปี พ.ศ.2452 ทางราชการจึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ ชื่อว่า “กิ่งอำเภอสระแก้ว”ขึ้นอยู่ในการปกครองของอำเภอบึงบูรพ์ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ชื่อว่า “อำเภอสระแก้ว”ขึ้นอยู่ในการปกครอง ของจังหวัดปราจีนบุรี และต่อมาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสระแก้วขึ้น โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษเล่มที่ 110 ตอนที่ 125 ลงวันที่ 2 กันยายน 2536 เป็นผลให้ “จังหวัดสระแก้ว”ได้เปิดทำการในวันที่ 1 ธันวาคม 2536 โดยเป็นจังหวัดที่ 74 ของประเทศไทย

“จังหวัดสระแก้ว” มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานนับ 4,000 ปี ตั้งแต่ยุคหินใหม่-ยุคโลหะ โดยมีการค้นพบวัตถุโบราณที่บ้านโคกมะกอก ตำบลเขาสามสิบ อำเภอเขาฉกรรจ์ในยุคต่อมาก็มีการค้นพบโบราณวัตถุอีก เช่น ที่อำเภออรัญประเทศและเขตอำเภอตาพระยาแสดงหลักฐานว่า

สระแก้วเคยเป็นชุมชนสำคัญที่มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคเจนละทวารวดี มีอารยธรรมและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไสวนิกายและไวษณพนิกาย ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานและจารึกรูปอักษรปัลลวะต่าง ๆ ที่ปรากฏที่ปราสาทเขาน้อยเขตอำเภอ อรัญประเทศซึ่งถือกันว่าเป็นหลักฐานบันทึกศักราชที่เก่าที่สุด ในกลุ่มจารึกรุ่นแรกที่พบในประเทศไทยสร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 1180 นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานความเจริญของอารยธรรมขอมระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-16 ในแถบนี้อย่างมากมาย มีทั้งปราสาทอิฐ ปราสาทสติกก่ออิฐ เทาเผา เครื่องถ้วยและคูเมืองโบราณที่ยังหลงเหลือร่องรอยปรากฏในปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพ ทำเลที่ตั้ง และอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ราชอาณาจักรกัมพูชา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

จังหวัดสระแก้ว ตั้งอยู่ภาคตะวันออกของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 256 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 7,219.72 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 4,496,962 ไร่ทิศตะวันออก ติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นระยะทางประมาณ 165 กิโลเมตร ใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภออรัญประเทศ คลองหาด ตาพระยาและโคกสูง ดังนั้น ทำเลที่ตั้งของจังหวัดสระแก้ว จึงมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการเป็นประตูสู่ภูมิภาคอื่นของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการเป็นประตูสู่อีสาน และประจวบ

สระแก้วเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายแดนตะวันออกของประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานนับ 4,000 ปี ตั้งแต่ยุคหินใหม่-ยุคโลหะ โดยมีการค้นพบวัตถุโบราณที่บ้านโคกมะกอก ตำบลเขาสามลือ อำเภอเขาฉกรรจ์ ในยุคต่อมา มีการค้นพบโบราณวัตถุอีก เช่น ที่อำเภออรัญประเทศ และเขตอำเภอตาพระยา แสดงหลักฐานว่าสระแก้วเคยเป็นชุมชน สำคัญที่มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคเจนละทวารวดี มีอารยธรรมและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีกษัตริย์หรือผู้ปกครองเมืองที่นับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไสวนิกาย และไวษณพนิกาย ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานและจารึกรูปอักษรปัลลวะต่างๆ ที่ปรากฏที่ปราสาทเขาน้อย อำเภออรัญประเทศ ซึ่งถือกันว่าเป็นหลักฐานบันทึกศักราชที่เก่าที่สุดในกลุ่มจารึกรุ่นแรกที่พบในประเทศไทยสร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 1180

นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานความเจริญของอารยธรรมขอมระหว่างพุทธศตวรรษ 15-16 ในแถบนี้อย่างมากมาย มีทั้งปราสาทอิฐ ปราสาทหิน เทาเผาเครื่องถ้วย และคูเมืองโบราณที่ยังหลงเหลือร่องรอยปรากฏในปัจจุบัน เช่น จารึกพบที่ปราสาทสติกก่ออิฐอีก 2 หลัก ซึ่งในระหว่างพุทธศตวรรษ 15 ปราสาทสติกก่ออิฐได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวสถานของพระศิวะ ดังข้อความในจารึกสติกก่ออิฐ เพื่อประกาศห้ามเรียกข้าของเทวสถานแห่งนี้ไปใช้ในกิจการอื่น แต่ให้ข้าของเทวสถาน ได้บำรุงรักษาและบูชาศิวะลึงค์หรือรูปเคารพ ซึ่งได้ประดิษฐานอยู่ ณ ปราสาทสติกก่ออิฐนี้ตลอดไป

ส่วนจารึกหลักที่ 2 ได้กล่าวสรรเสริญ พระเจ้าอาทิตย์วรมันที่ 2 ซึ่งได้บูรณะโบราณสถานแห่งนี้จนสำเร็จ พร้อมจารึกที่เกี่ยวกับอารยธรรมและศาสนา เป็นต้น จากจารึกและโบราณสถาน พบนี้สามารถบ่งบอกให้ทราบถึงระบบการปกครองของอาณาจักรขอมโบราณบนพื้นแผ่นดินสระแก้วแห่งนี้เปรียบเสมือนมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนที่มีคุณค่าเป็นคุณประโยชน์ต่อการศึกษา

สระแก้ว ยังเคยเป็นเมืองบริวารของปราจีนบุรี เมืองประจิมในสมัยโบราณ เมื่อมีการยกเลิกระบบเทศาภิบาลในปี 2476 ปราจีนได้รับการยกฐานะให้เป็นจังหวัด สระแก้วจึงกลายเป็นอำเภอหนึ่ง ต่อมาได้รับการประกาศให้เป็นจังหวัดที่ 74 ของประเทศไทยอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536 โดยมีพื้นที่ 7,195 ตารางกิโลเมตร หรือ 4,496,961 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสระแก้ว อำเภอวัฒนานคร อำเภออรัญประเทศ อำเภอดาพระยา อำเภอเขาฉกรรจ์ อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอคลองหาด อำเภอโคกสูง และอำเภอวังสมบูรณ์ (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2561)

วิสัยทัศน์จังหวัดสระแก้ว

“เมืองงามชายแดนบูรพาน่าอยู่ ประตูสู่อินโดจีน ถิ่นอุตสาหกรรมการเกษตร เขตท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์จังหวัดสระแก้ว มี 6 ประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 1	เมืองงามชายแดน
ยุทธศาสตร์ที่ 2	ประตูสู่อินโดจีน
ยุทธศาสตร์ที่ 3	ถิ่นอุตสาหกรรมการเกษตร
ยุทธศาสตร์ที่ 4	เขตท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ยุทธศาสตร์ที่ 5	การบริหารจัดการ และ
ยุทธศาสตร์ที่ 6	การพัฒนาศักยภาพคน

คำขวัญประจำจังหวัดสระแก้ว

ชายแดนเบื้องบูรพา ป่างามน้ำตกสวย มากด้วยรอยอารยธรรมโบราณ ย่านการค้าไทย – เขมร

ต้นไม้ประจำจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ มะขามป้อม

ดอกไม้ประจำจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ ดอกแก้ว

จังหวัดสระแก้ว มีโครงการพระราชดำริหลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาจังหวัดสระแก้ว - จังหวัดปราจีนบุรี ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอวัฒนานคร โครงการพัฒนาพื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โครงการทัพบกสยาม 02 ทัพบกสยาม 03 ทัพบกสยาม 05 และทัพบกสยาม 08 ในพระราชดำริของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ในพื้นที่อำเภอคลองหาด อำเภอตาพระยา และอำเภอโคกสูง และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ดำริให้มีการตั้งโรงเรียนฝึกกระบือขึ้น เรียกว่า “โรงเรียนกาสรกสิวิทย์” ตั้งอยู่ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ยังได้จัดตั้ง “โพธิวิซาลัย” ขึ้นในท้องที่ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร เปิดสอนระดับปริญญาตรีตามแนวทางมหาวิทซาลัยปุทะเลย ในพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ (สำนักงานแรงงานจังหวัดสระแก้ว, 2551)

สถานที่ที่น่าสนใจอำเภอเมืองสระแก้ว

โรงเรียนกาสรกสิวิทย์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดตั้งโรงเรียนกาสรกสิวิทย์ขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ อาทิเช่น จังหวัดสระแก้ว กรมปศุสัตว์ กรมการข้าว กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง ทางหลวงชนบท ทั้งยังได้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันระหว่างโครงการพระราชดำริเข้ามาถ่ายทอดความรู้ระดับท้องถิ่นสู่ท้องถิ่น ถือเป็นโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และภูมิปัญญาในระดับชาวบ้านด้วยกัน มีวัตถุประสงค์ ในการสร้างเพื่อเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกกระบือให้สามารถไถนาและทำงานด้านการเกษตรกรรม และฝึกเกษตรกรให้คุ้นเคยกับ การใช้ชีวิตร่วมกับกระบือ สามารถใช้อุปกรณ์ไถนาได้อย่างถูกต้อง ควบคุมกระบือให้อยู่ในคำสั่ง สามารถเลี้ยงและดูแลกระบือ มีความรู้ในการจัดการเรื่องหญ้าและอาหารเสริม มีความรู้ด้านการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสาน และยังเป็นสถานที่ให้ความรู้กับประชาชน ในเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่แบบพื้นบ้านที่เรียบง่าย และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกด้วย นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้าไปชมการไถนา ดำนา การทำปุ๋ยและแก๊สชีวภาพ นิทรรศการเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำนา ซึ่งทำขึ้นตามภูมิปัญญาชาวบ้าน ชมแปลงนาที่ปลูกข้าวในระยะเวลาต่างกัน ชมบ้านดินต้นแบบของที่อยู่อาศัยโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ชิมกาแฟอร่อย อาหารเพื่อสุขภาพ ผักพื้นบ้าน เช่น กระเบา มะรุม แคน ซีเหล็ก ชะอม ยอ มะดัน มะม่วง มะยม ชมพู ขนุน มะยงชิด มะปราง หว่า กัลยไชย กัลยน้ำว่า กัลยหอม อ้อย มะกอก กระจวาน อบเชย ข่า ตะไคร้ ใผ่ เป็นต้น นักท่องเที่ยวสามารถเลือกซื้อ ของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ภัทรพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา ที่ร้านกาแฟควายคะนอง ซึ่งเป็นชื่อพระราชทานโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สวนของพ่อ

โครงการตามรอยเบื้องพระยุคลบาท 84 พรรษา (สวนของพ่อ) ตั้งอยู่ที่บ้านคลองน้ำเขียว ตำบลท่าแยก เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดสระแก้ว และเพื่อใช้น้ำในการเพาะปลูกไม้ผลและพืชผักสวนครัว ตามโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ดำเนินการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาตามแนวเทือกเขาบรรทัด โดยทรงพระราชทานแนวทางพัฒนา 3 ด้าน คือ พัฒนาด้านที่อยู่อาศัย พัฒนาด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพ และพัฒนาด้านจิตใจของราษฎร ปัจจุบันสถานี่พัฒนาที่ดินสระแก้ว ได้ทำการดูแลและบำรุงรักษาแปลงไม้ผล ประกอบด้วย มะม่วง มะขาม ขนุน กระท้อน มะปราง มะยงชิด ลำไย ใผ่ลวก ใผ่เลี้ยง ใผ่สีสุก และปลูกพืชผักสวนครัว ทำนาข้าวพันธุ์หอมมะลิ 105 และลิ้นจี่ โดยเฉพาะลิ้นจี่เป็นไม้ผลพันธุ์ดี (พันธุ์กะโหลกใบยาว) นอกจากนี้ยังมีแปลงสาธิตรวบรวมสายพันธุ์หญ้าแฝก จุดเรียนรู้ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยพืชปุ๋ยสด และจุดเรียนรู้การผลิตปุ๋ยหมัก ไว้ให้ผู้สนใจเดินชม วิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์ และแจกพันธุ์กล้าไม้

ศาลหลักเมือง

ศาลหลักเมืองแห่งนี้สร้างขึ้นใหม่เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 เกิดจากความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 9 และเป็นศูนย์รวมขวัญกำลังใจ ความสามัคคีในหมู่พสกนิกร ชาวสระแก้ว เนื่องด้วยสระแก้วเป็น

จังหวัดที่ 74 ของประเทศไทย โดยศาลหลักเมืองแห่งนี้ตั้งอยู่ภายในปริมณฑลสวนกาญจนาภิเษก ตำบลท่าเกษม มีลักษณะเป็นปรางค์ห้าองค์ที่มีทางเดินเชื่อมถึงกัน โดยเสาหลักเมืองอยู่ในปรางค์องค์ตรงกลาง เสาหลักเมืองทำจากต้นชัยพฤกษ์ที่มีคุณลักษณะถูกต้องตามโบราณราชประเพณี และตามแบบมาตรฐาน ของกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร รูปแบบเป็นปรางค์องค์ใหญ่ ภายในศาลประดิษฐานเสาหลักเมือง และติดแผ่นทองดวงเมืองที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2539 และมีการประกอบพิธียกเสาหลักเมืองขึ้นประดิษฐานในศาล เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2539

หลวงพ่อบึงวัดสระแก้ว

หลวงพ่อบึงหรือพระครูรัตนสรวิธาน อดีตเจ้าอาวาสวัดสระแก้วที่ชาวสระแก้วให้ความเคารพนับถือทั้งในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และใช้วิชาแพทย์แผนโบราณรักษาโรคให้ชาวบ้าน ประดิษฐานพระรูปหล่ออยู่ภายในวิหารหลวงพ่อบึงของวัดสระแก้ว วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนถนนสุวรรณศร ตำบลสระแก้ว วิหารมีลักษณะเป็นทรงไทย สวยงาม เดิมวัดสระแก้วแห่งนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดหรง วัดศาลานอก หรือวัดหนองกอไม้” สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2453 ปลายรัชกาลที่ 5 ต่อมาพระครูรัตนสรวิธาน หรือหลวงพ่อบึง ร่วมกับหลวงพ่อบึงพราหมณ์ จันทสโร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงร่วมกับท่านขุนประกอบวิชากร, ปลัดกิ่งอำเภอสระแก้ว, และชาวบ้าน ย้ายมาสร้างวัดในที่แห่งใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 2466 จนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกเมื่อ พ.ศ. 2491 และวัดสระแก้วเลื่อนเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีแห่งแรกของจังหวัดสระแก้ว เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2543

อุทยานแห่งชาติปางสีดา

อุทยานแห่งชาติปางสีดา มีพื้นที่ครอบคลุมท้องที่อำเภอตาพระยา อำเภอวัฒนานคร อำเภอเมืองจังหวัดสระแก้ว และอำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีค่า มีสภาพธรรมชาติและเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง เช่น น้ำตกปางสีดา น้ำตกผาดตะเคียน น้ำตกแควมะค่า จุดชมวิว โขดหินตามลำน้ำที่มีลักษณะแปลกๆ มีเนื้อที่ประมาณ 527,500 ไร่ หรือ 844 ตารางกิโลเมตร ที่เที่ยวที่เข้าถึงได้สะดวก เรียงรายอยู่บนเส้นทางหลวงหมายเลข 3462 มีดังนี้

น้ำตกปางสีดา: อยู่ริมทางหลวงหมายเลข 3462 อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 800 เมตร มีลานจอดรถและห้องน้ำ จากลานจอดรถเดินลงหุบเขาไปตามป้ายบอกทางเพียง 100 เมตร (ช่วงเทศกาลดูผีเสื้อบริเวณลานจอดรถนี้จะเป็นจุดชมผีเสื้อจุดหนึ่ง) น้ำตกปางสีดาเกิดจากคลองน้ำเขียวซึ่งต้นน้ำมาจากยอดเขาเขียวทางตอนเหนือของอุทยานฯ ตั้งอยู่ท่ามกลางป่าที่ร่มรื่น สายน้ำไหลตกลงมาจากผาหิน 3 ชั้น สูงประมาณ 10 เมตร ช่วงฤดูฝนสายน้ำจะไหลแผ่เต็มลานน้ำตกงดงามมาก เบื้องล่างเป็นแอ่งน้ำและลานหินกว้าง บรรยากาศร่มรื่นเหมาะสมสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ

จุดชมวิว กม.25: จุดชมวิวกิโลเมตรที่ 25 มีลักษณะเป็นหุบเขากว้าง สามารถมองเห็นภูมิประเทศป่าไม้และทิวเขาสลักซับซ้อนที่สวยงาม เหมาะสำหรับชมพระอาทิตย์ตกในยามเย็น การเดินทางไปจุดชมวิวกิโลเมตรที่ 25 สามารถเดินทางโดยรถยนต์จากที่ทำการอุทยานฯ ไปตามเส้นทางสายความมั่นคง จนถึงกิโลเมตรที่ 25 ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของเส้นทางรถยนต์

ทุ่งหญ้าบุตาปอด: เดิมทุ่งหญ้าบุตาปอดในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านเก่า แต่เมื่อมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติปางสีดา ก็ได้มีการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านได้ถูกทิ้งไว้เป็นพื้นที่รกร้างจนเกิดเป็นทุ่งหญ้า ซึ่งถือว่าเป็นป่ารุ่นใหม่ที่มึลักษณะเป็นทุ่งหญ้ากว้างคล้ายกับทุ่งหญ้าอมสิงโต ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยเป็นแหล่งหากินของสัตว์ป่าหลายประเภท และมีสัตว์ป่าเข้ามาอาศัยหากินจำนวนมาก เช่น กระต๊อง หมูป่า ช้างป่า เก้ง กวางป่า ฯลฯ ในบริเวณทุ่งหญ้านี้ยังมีโป่งเทียมซึ่งอุทยานฯ ได้นำเกลือไปเสริมโป่งเดิมไว้ เพื่อเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า รวมถึงจัดทำหอดูสัตว์ขนาดใหญ่เพื่อใช้ในการเฝ้าดูสัตว์ป่าของนักท่องเที่ยว การเดินทางสู่ทุ่งหญ้าบุตาปอดทำได้โดยใช้เส้นทาง 2 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางจากถนนภายในอุทยานแห่งชาติตรงกิโลเมตรที่ 3.5 และกิโลเมตรที่ 6 โดยทั้งสองทางใช้ระยะทางเท่ากัน คือ 2 กิโลเมตร

น้ำตกแควมะค่า: เป็นน้ำตกที่ใหญ่ที่สุดในผืนป่าปางสีดา เนื่องจากน้ำตกจะไหลลงมาตามลานผาหินสูงประมาณ 50 เมตร ประกอบด้วยน้ำตกที่ตมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งอยู่บนเส้นทางสายเดียวกัน เช่น น้ำตกรากไทรย่อยห่างจากน้ำตกแควมะค่า 500 เมตร น้ำตกลานหินใหญ่ห่างจากน้ำตกรากไทรย่อย 1 กิโลเมตร น้ำตกสวนมัน-สวนทองห่างจากน้ำตกลานหินใหญ่ 5 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นแนวหินลาดเอียงประมาณ 45 องศา สลับกับแอ่งน้ำเล็กๆ ยาวต่อเนื่องกันราว 100 เมตร ตอนบนของน้ำตกมีสายธาร 2 สาย ไหลชอกซอนลงมาบรรจบกันเป็นสายเดียวก่อนสู่เบื้องล่าง และน้ำตกมานธารา ห่างจากน้ำตกสวนมันสวนทอง 3 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นช่องผากว้าง 30 เมตร สูงราว 15 เมตร เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินป่าทางไกลแบบค้างแรมในป่า โดยนักท่องเที่ยวต้องติดต่อเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ก่อน การเดินทางจากบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติไปยังหลักกิโลเมตรที่ 40 จากนั้นก็ต้องเดินเท้าจากปากทางเข้าน้ำตกไปอีกประมาณ 6-7 กิโลเมตร

ลานหินลาด: เป็นแหล่งศึกษาวิจัยที่มีความสำคัญด้านการอนุรักษ์จระเข้หน้าจืดแหล่งสุดท้ายของประเทศไทยและเป็นที่สุดมีเสื่อ ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 11 กิโลเมตร การเข้าไปในพื้นที่ต้องขออนุญาตก่อนเข้าไป

น้ำตกสวนมันสวนทอง: อยู่ห่างจากที่ทำการประมาณ 15 กิโลเมตร การเดินทางยังไม่สะดวกต้องค้างแรมในป่าที่บ

น้ำตกถ้ำค้างคาว: จากที่ทำการ 22 กม. แล้วเดินทางเท้าอีกประมาณ 8 กม. บริเวณน้ำตกर्मรินไปด้วยแมกไม้หนานาพันธุ์ และที่ไ้หน้าผาน้ำตกเป็นถ้ำขนาดเล็ก พบค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

น้ำตกทับทวย: เป็นน้ำตกที่มีทิวทัศน์ที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งในอุทยานแห่งชาติปางสีดา โดยน้ำตกอยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ 6 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการเดินเท้าเข้าไปยังน้ำตกประมาณ 1.5 กิโลเมตร

อ่างเก็บน้ำท่ากระบากและน้ำตกท่ากระบาก: เป็นอ่างเก็บน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่จะปรับปรุงระบบชลประทาน ในเขตพื้นที่ราบเชิงเขา มีขนาดใหญ่ บริเวณโดยรอบเป็นป่าโปร่ง ปลูกต้นไม้พันธุ์ต่างๆ ทั้งไม้ยืนต้นและไม้ประดับ ทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีทิวทัศน์และธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและเที่ยวชมธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง โดยอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 37 กิโลเมตร และถัดจากอ่างเก็บน้ำท่ากระบากไปประมาณ 1 กิโลเมตร หรือถัดจากอุทยานแห่งชาติปางสีดาประมาณ 5 กิโลเมตร จะพบกับน้ำตกท่ากระบาก ทางเข้าน้ำตกยังไม่ค่อย

สะดวกมากนัก โดยตัวน้ำตกมี 3 ชั้น แต่ละชั้นห่างกันประมาณ 400-500 เมตร เบื้องล่างของแต่ละชั้นเป็นแอ่งน้ำ นักท่องเที่ยวสามารถลงเล่นน้ำได้

น้ำตกธารพลับพลึง: เป็นน้ำตกขนาดเล็ก อยู่ห่างจากน้ำตกถ้ำค้างคาวประมาณ 500 เมตร

น้ำตกผาตะเคียน: อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 2.4 กิโลเมตร ไปทางทิศเหนือของน้ำตกปางสีดาราว 2.5 กิโลเมตร สามารถเดินทางเท้าได้ 2 ทาง เหมาะสำหรับเดินป่าศึกษาธรรมชาติ หากเดินป่าช่วงเช้าจะได้ชมนกหลากชนิดที่พากันออกหากิน โดยจะมีป้ายบอกระยะทางทุกๆ 300 เมตร และระหว่างทางจะมีป้ายบอกชื่อพันธุ์ไม้ต่างๆ เพื่อให้ความรู้ทางด้านธรรมชาติวิทยาอีกด้วย น้ำตกมีลักษณะสายน้ำไหลตกจากผาสูง 10 เมตร ลงกระทบโขดหินเบื้องล่างอย่างแรง มีปริมาณน้ำมากในช่วงฤดูฝน และมีน้ำน้อยในช่วงหน้าแล้งราวเดือน กุมภาพันธ์-พฤษภาคม

น้ำตกม่านธารา: อยู่ห่างจากที่ทำการประมาณ 40 กิโลเมตร การเดินทางยังไม่สะดวก ต้องค้างแรมในป่าดิบ

เขาเจดีย์: ลักษณะเป็นการรวมตัวของกลุ่มก้อนหิน มีรอยแตกคล้ายกับภูหินร่องกล้า สูงประมาณ 4 เมตร มีเส้นรอบวงประมาณ 25 เมตร อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 40 กิโลเมตร

อำเภอวัฒนานคร

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดสระแก้ว

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดสระแก้ว เดิมชื่อ “สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดปราจีนบุรี” ตั้งอยู่บริเวณท้ายอ่างเก็บน้ำท่าเกษมบนพื้นที่ของ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร ตามโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งโครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการและสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2525 ตามลำดับ สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษา เรียนรู้เทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และทรัพยากรประมงน้ำจืดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ รวมถึงพันธุ์สัตว์น้ำหายากหรือใกล้สูญพันธุ์ของแต่ละท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาให้เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจ ซึ่งทางศูนย์ฯ ได้ทำการศึกษา ค้นคว้า ทดสอบ วิจัยและพัฒนา โดยเน้นงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับสถาบันต่างๆ ของสำนักฯ เพื่อนำเทคโนโลยีมาทดสอบขยายผล ภายใต้ข้อจำกัดของสภาพพื้นที่จริง นอกจากนี้ทางศูนย์ฯ ยังให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และให้การสนับสนุนทางวิชาการกับหน่วยงานส่วนภูมิภาค ในเรื่องการค้ากับ ดูแลด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและทำการประมง พื้นที่รับผิดชอบ 4 จังหวัด ได้แก่ สระแก้ว ตราด ปราจีนบุรี และจันทบุรี โดยภายในอาคารมีการจัดนิทรรศการแสดงพันธุ์ปลาหายากของสระแก้ว 84 ชนิด และปลาไทยเผือกชนิดต่างๆ เช่น ปลาเยีสก ปลาชะโอนหิน เป็นต้น

สถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าช่องกล่ำบน

กรมป่าไม้โดยกองอนุรักษ์สัตว์ป่าได้ดำเนินการจัดตั้งสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าช่องกล่ำบนขึ้นบนพื้นที่ 430 ไร่ ตั้งอยู่บ้านคลองคันโท ตำบลหนองหมากฝ้าย ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติปางสีดา เป็นสถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์ป่าหายาก และใกล้สูญพันธุ์ เพื่อปล่อยคืนสู่ป่า และเลี้ยงเพื่อเศรษฐกิจ ตามพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยทางสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าช่องกล่ำบนได้มุ่งเน้นการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายากและใกล้สูญพันธุ์หลายชนิด ทั้งสัตว์ปีก สัตว์

เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์เลื้อยคลาน แบ่งเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ แปลงเพาะปลูกพืชอาหารสัตว์ และ ส่วนเพาะเลี้ยง ประสบความสำเร็จในการเพาะพันธุ์นกเงือก นกแก๊ก เป็ดก่า นกกรงหัวจุก นกทองเทียวสามารถเดินชมสัตว์ในบรรยากาศร่มรื่น มีทั้งหมูป่า กวาง เก้ง เนื้อทราย ลิง นกเงือก นกยูง นกแก้ว นกขุนทอง ไก่ฟ้า ไก่ป่า

กิจกรรมตามรอยแม่เหล็กผู้ยิ่งใหญ่: เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรมการรังวางไข่ของแม่พันธุ์นกเงือกเหล่านั้นทำอะไรบ้าง วางไข่วันใด กกไข่กี่วันไข่นกจึงฟักเป็นลูกนกเงือก และยื่นปากออกมารับอาหารจากพ่อพันธุ์ที่รับภาระหาอาหารมาป้อนตลอดฤดูการรังวางไข่วันละกี่ครั้ง ถ่ายมูลวันละกี่ครั้ง มีความยากลำบากเพียงใดในภาวะที่ต้องอยู่ในโพรงรังแคบๆ ผู้สนใจสามารถร่วมกิจกรรมตามรอยแม่เหล็กผู้ยิ่งใหญ่ ที่เสียดสีความสุขส่วนตัว เข้าไปขังตัวเองอยู่ในโพรงรังแคบๆ เป็นเวลา 3-4 เดือนได้ โดยฝ้าคุณภาพจากกล้องวงจรปิด ได้ที่ สำนักงานสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าช่องกล่ำบน และในฤดูการรังวางไข่ช่วงเดือนมกราคม – พฤษภาคม ได้ทุกวัน

กิจกรรมตามรอยเปิดก่า: หลังปล่อยคืนป่า ที่ปางสีดา มีเป้าหมายที่จะเพาะพันธุ์เปิดก่า สัตว์ป่าที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์อย่างยิ่ง เพื่อปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ ที่อุทยานแห่งชาติปางสีดา โดยให้ประชาชนผู้สนใจได้ร่วมกิจกรรมในวันปล่อยเปิดก่าคืนสู่ธรรมชาติ และสามารถติดตามศึกษาพฤติกรรมของเปิดก่าภายหลังการปล่อยได้ตลอดเวลาที่เข้าเยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติปางสีดา

กิจกรรมตามรอยเสียงผา สัตว์ป่าสงวน: เจ้าหน้าที่ได้จัดเตรียมสภาพรังเลี้ยงให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของเสียงผา สัตว์ป่าสงวนที่หายากในปัจจุบัน ผู้สนใจทุกท่านสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน

โพธิวิชาลัยสระแก้ว

"โพธิวิชาลัย" ถือกำเนิดขึ้นมาจากอุดมการณ์ น้ำใจ และความร่วมมือของทุกภาคส่วนของจังหวัดสระแก้วเข้าด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย ภาควิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดสระแก้ว ภาคราชการจังหวัดสระแก้วและหน่วยงานด้านความมั่นคง ภาคประชาสังคมและสื่อมวลชนเครือข่ายพอเพียง สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง มูลนิธิสิทธิมนุษยชน มูลนิธิพัฒนาข้อมูลและสื่อทางเลือก จังหวัดสระแก้ว ภาคเอกชน บริษัทน้ำตาล ขอนแก่น จำกัด (มหาชน) และภาคประชาชนทุกชุมชนในจังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นทางออกของแพทย์ทางเลือก เศรษฐกิจทางเลือก เกษตรทางเลือก การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การผลิตพลังงานทดแทน และการศึกษาทางเลือก เป็นต้น บนพื้นฐาน ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงบนเนื้อที่ 61 ไร่ของอำเภอดงเจน นคร มีเป้าหมายคือ ต้องการให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม ในด้านการศึกษา มาช่วยกันออกแบบการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ กิจกรรมที่น่าสนใจคือ เดินชมฐานการเรียนรู้ป่าขึ้นริมห้วย และฐานการเรียนรู้ต่างๆ ภายในวิทยาลัย

หลวงพ่อบุญรอด

หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดหน้าตักกว้าง 130.9 เซนติเมตร สูง 199 เซนติเมตร สร้างด้วยปูนขาว ชาวบ้านจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "หลวงพ่อบุญรอด" เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่มีผู้เคารพศรัทธากันมาก โดยมีการปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ อยู่ภายในวิหารที่สวยงามของวัดนครธรรม วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บ้านสระลพ ตำบลวัฒนานคร โดยวิหารตั้งโดดเด่นทางด้านซ้ายสุดของวัด สร้างด้วยไม้ทรงไทยสวยงามไม่ยกพื้น หลังคาจั่ว มีเสาไม้กลม

รองรับชายคารอบอาคาร ช่วงตรุษจีน (ราวเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์) มิ่งงานประเพณีแก่พระบรม
สารีริกธาตุและงานนมัสการหลวงพ่อบัว เป็นประจำทุกปี

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ชาววัฒนานครร่วมกันสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นใน พ.ศ. 2537 เพื่อ
ระลึกถึงพระมหากษัตริย์องค์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครั้งที่พระองค์โปรดให้พระยานครนายก
พระยาปราจีน พระยาวิเศษเมืองฉะเชิงเทรา และพระสระบุรี เสด็จไพร่พลไปตั้งค่ายที่ ตำบลท่านบ
ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นอำเภอวัฒนานคร เพื่อปราบพระยาละแวกแห่งกัมพูชาที่เป็นกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา ใน
ปี พ.ศ. 2126 ตั้งอยู่บริเวณสวนเฉลิมพระเกียรติ ริมถนนสุวรรณศร ตกแต่งด้วยไม้ดอกนานาชนิด
อนุสาวรีย์สูงประมาณ 2.8 เมตร เป็นพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระอิริยาบถทรงยืน
พระหัตถ์ขวาชูดาบเหนือพระเศียร แสดงพระราชอำนาจในการปกป้องพสกนิกรของพระองค์ นับเป็น
อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรฯ ในพระอิริยาบถนี้เพียงแห่งเดียวในประเทศ

เขื่อนพระปรัง

เขื่อนพระปรัง ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติปางสีดา บ้านระเบาะหูกวางและบ้านห้วยชัน
ตำบลช่องกุ่ม เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สำคัญของภาคตะวันออก หนึ่งในโครงการพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในจังหวัดสระแก้ว สร้างกันต้นน้ำห้วยพระปรัง ซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลลงมา
จากอุทยานแห่งชาติปางสีดา ด้วยสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์กลายเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วย
พันธุ์ปลานานาชนิด ทำให้ชาวบ้านแถบนี้หลังจากว่างเว้นจากการทำไร่ ทำนา จึงหารายได้เสริมด้วย
การจับปลาขาย เหมาะสำหรับผู้ท่องเที่ยวที่ชื่นชอบกิจกรรมล่องเรือ ตกปลา ดูลีลานกดู สิ่ง
ที่น่าสนใจอื่นๆ ได้แก่ นั่งเรือและแพชมทิวทัศน์ ทางเหนือเขื่อนแวดล้อมด้วยทิวเขาบรรทัด เขียวชอุ่ม
ด้วยผืนป่าของอุทยานแห่งชาติปางสีดา ระหว่างเส้นทางเรือจะแล่นผ่านป่าต้นลานริมเขื่อนและทิวไม้ที่
ยืนต้นตาย ไม้ไผ่ก้านมีเกาะกลางเขื่อนซึ่งนักท่องเที่ยวมาเดินที่ไปกางได้ บริเวณเขื่อนนี้เป็นแหล่ง
อาศัยของนกน้ำนานาชนิด โดยเฉพาะนกอ้ายจิ้งนกกหายากชนิดหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่านกงู ถ้าโชคดีอาจ
ได้เห็นมันกำลังดำน้ำจับปลาหรือเกาะกิ่งไม้กางปีกอวดขนาดดวงปีก ช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม
มีการจัดเทศกาลดูนกน้ำ ตามเส้นทางนกงู ขึ้นเป็นประจำทุกปี

อำเภอรัญประเทศ

พระสยามเทวาธิราช

พระสยามเทวาธิราชองค์จำลองนี้ตั้งอยู่ใจกลางเมืองอัญประเทศ หน้าสถานีตำรวจอัญประเทศ
ประเทศ เป็นประติมากรรมรูปคล้ายพระอินทร์ ทรงเครื่องอย่างนักรบ ขนาดสูง 1.29 เมตร ทรงช้าง
เอราวัณสามเศียรซึ่งเป็นพาหนะของพระอินทร์ ประดิษฐานอยู่ในบุษบก ลักษณะเป็นซุ้มเปิดโล่งทั้งสี่
ทิศ เรือนยอดทรงเจดีย์กลมประดับลายกลีบบัว โดยจำลองจากพระสยามเทวาธิราชองค์จริงที่
ประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ เพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองสระแก้ว ทั้งยังเป็นขวัญและ
กำลังใจแก่ผู้คนที่อาศัยในแถบนี้เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ชายแดนด้านอัญประเทศ-กัมพูชายังไม่สงบ
โดยพระครูอุทัยธรรมธำ (พระอาจารย์เส็ง) วัดป่ามะไฟ จังหวัดปราจีนบุรี ดำริให้จำลองขึ้นในปี พ.ศ.
2518

ตลาดโรงเกลือ หรือ ตลาดชายแดนบ้านคลองลึก

ตลาดโรงเกลือ เป็นตลาดการค้าชายแดนขนาดใหญ่แห่งนี้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ ตั้งอยู่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ ประกอบไปด้วยตลาดย่อยๆ อีก 5 ตลาด ได้แก่ ตลาดโรงเกลือเก่า ตลาดเดชไทย ตลาดเทศบาล 2 (ตลาดโรงเกลือใหม่) ตลาดเทศบาล 3 (โกลเด้นเกต) และตลาดเบญจวรรณ แต่ละแห่งมีร้านค้านับร้อยร้าน สร้างเป็นแบบโรงเรือนแบ่งเป็นห้องๆ สินค้าที่น่าสนใจมีหลากหลาย ส่วนใหญ่มาจากหลายถิ่น เช่น ประเทศกัมพูชา ประเทศจีน ประเทศเกาหลี ประเทศฮ่องกง หรือเป็นสินค้าของประเทศไทยเอง บรรยากาศการค้าชายแดนเริ่มต้นตั้งแต่ 7 โมงเช้า สินค้าที่จำหน่าย เช่น เครื่องทองเหลือง เครื่องเคลือบ เครื่องกระเบื้อง ถ้วยชาม เสื้อผ้า รองเท้า ผ้าผืน เครื่องใช้ไฟฟ้าจากประเทศรัสเซียเครื่องจักรสาน ปลาแห้ง สินค้าบางประเภทเป็นของใหม่และของมือสองที่มีคุณภาพ รวมไปถึงสินค้าเลียนแบบที่ผลิตในประเทศเวียดนาม กัมพูชาและจีน ทั้ง กระเป๋าถือสุภาพสตรี เข็มขัด เป็นต้น รวมไปถึงของกินทั้งอาหารสดและอาหารแห้ง อย่าง ปลาแห้งปลากรอบ แผลงหลายชนิด ปลาน้ำจืดจากทะเลสาบในประเทศกัมพูชา เช่น ปลาเนื้ออ่อน ปลาทราย ปลาแดง ที่นำเข้ามาหลายสิบตันก่อนกระจายส่งขายไปทั่วประเทศ มีทั้งแบบปลาสดและแบบย่างรมควันแห้ง ส่วนข้าวของเครื่องใช้ก็มีทั้งเครื่องจักรสาน เช่น กระบุง ตะกร้า กระจาด ที่ทำจากไม้และหวาย เครื่องใช้ไฟฟ้า ถ้วยชามกระเบื้อง ของเด็กเล่น เป็นต้น ผู้ซื้อต้องใช้เวลาในการเลือกเพื่อให้ได้ของดีมีคุณภาพและราคาย่อมเยา อีกทั้งนักท่องเที่ยวจะได้เห็นวิถีชีวิตของคนกัมพูชาบริเวณตะเข็บชายแดนอีกด้วย เนื่องด้วยตลาดมีขนาดใหญ่ นักท่องเที่ยวจึงนิยมเช่ารถกอล์ฟ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ ที่มีให้บริการหลายแห่ง เพื่อจะได้สะดวกในการเลือกซื้อสินค้า

อาหารอร่อย 5 ชนเผ่าเมืองอรัญ

จากความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่เมืองอรัญประเทศ เป็นเวียดนาม ลาว เขมร จีน ไทญ้อ ทำให้เกิดความหลากหลายของอาหารการกิน ที่สามารถเลือกชิมตามร้านอาหารทั่วไปในตัวเมืองอรัญฯ โดยเฉพาะอาหารที่อร่อยที่เลื่องชื่อที่ใครมาแล้วต้องไม่พลาดลิ้มลอง ได้แก่ "อาหารญวน" บริเวณชุมชนถนนมิตรสัมพันธ์หรือซอยบ้านญวน เช่น จ้างหล่อง บั๊นหอยหรือ (หมีหน้าหมู) แหนมเนือง หว๋อนก๊วน (เปาะเปี๊ยะสด) อาหารจำพวกผักของเผ่าเยอ เช่น แกงผักหวานใส่ไข่แดง แกงผำ ลาบเหลว และอาหารลาวยอดนิยมอย่าง ส้มตำ ซุปหน่อไม้ นอกจากนี้ก็ยังมี ก้าจ๋า แหนมเหนือง หว๋อยก๊วน จำหอย บ่อกั้ง จำเจียง นอกจากนั้นยังมีอาหารญ้อบำรุงสุขภาพ เช่น แกงผักหวานใส่ไข่แดง แกงผำ ลาบเหลว หมกกั้ง เป็นต้น

ปราสาทเขาน้อยสีชมพู

ตั้งอยู่ในวัดเขาน้อย (สีชมพู) ตำบลคลองน้ำใส ห่างจากตัวอำเภออรัญประเทศไปทางทิศใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร โบราณสถานตั้งอยู่บนยอดเขาน้อยซึ่งเป็นเขาหินปูนสูงจากพื้นประมาณ 130 เมตร มีบันไดทางขึ้น 254 ขั้น แล้วเดินขึ้นไปไม่ไกลก็จะถึงบริเวณตัวปราสาท หรือสามารถไปทางรถ โดยผ่านวัดเขาน้อย (สีชมพู) ไปตามทางอ้อมเขาประมาณ 1 กิโลเมตร แล้วเดินเท้าต่อขึ้นไปอีกประมาณ 250 เมตร สันนิษฐานว่า ปราสาทนี้สร้างในพุทธศตวรรษที่ 12 และมีการบูรณปฏิสังขรณ์ในพุทธศตวรรษที่ 15 และคงความสำคัญจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 เชื่อว่าเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู

ตัวปราสาทเป็นโบราณสถานไม่ก่ออิฐสอปูน ประกอบด้วยปราสาทก่อด้วยอิฐ 3 หลังคือ
 ปราสาททิศเหนือ ปราสาทองค์กลาง และวิหารทิศใต้ แต่คงเหลือเพียงปราสาทองค์กลางเท่านั้นที่ยังคง
 สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ส่วนปราสาททางทิศเหนือและวิหารทิศใต้เหลือเพียงฐานเท่านั้น ต่อมาเมื่อปี
 พ.ศ. 2478 ปราสาทเขาน้อยได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติจากกรมศิลปากร และมีการ
 การสำรวจจุดพบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น โบราณวัตถุทำจากโลหะ เครื่องปั้นดินเผา ทัບหลังหิน
 ททราย 5 ชิ้น และค้นพบแผ่นจารึกบ่งบอกถึงอายุการสร้างปราสาทเรียกว่า จารึกเขาน้อย และทับหลัง
 หินททรายอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ศิลาจารึกระบุมหาศักราช 559 ตรงกับ พ.ศ.1180 ซึ่งเป็น
 จารึกที่ระบุดัศกราชเก่าที่สุดในประเทศ โบราณวัตถุต่างๆที่ได้จากการขุดค้น ปัจจุบันเก็บรักษาและตั้ง
 แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปราจีนบุรี (ท่องเที่ยวสะดวก, 2561)

อำเภอเขาฉกรรจ์

เขาฉกรรจ์

ตั้งอยู่ภายในวัดถ้ำเขาฉกรรจ์ บ้านเขาฉกรรจ์ ตำบลเขาฉกรรจ์ ห่างจากตัวเมืองสระแก้ว
 ประมาณ 18 กิโลเมตร เป็นภูเขาหินปูนรูปลักษณะแปลกตาสามลูกต่อเนื่องกัน ยอดกลางสูงสุด 324
 เมตร จากระดับน้ำทะเล เทือกเขาเป็นหน้าผาสูงชันทำมุมเกือบตั้งฉากกับพื้นดิน พื้นผิวหน้าผาเป็นริ้ว
 คล้ายมัน ตามซอกหินมีพรรณไม้นานาชนิด ขึ้นแซม มีโพรงถ้ำที่น่าเที่ยวชมหลายแห่ง เช่น ถ้ำทะเล
 ตั้งอยู่บนส่วนยอดของเขาคีรี เป็นถ้ำหนึ่งในจำนวน 72 ถ้ำของเขาคีรี นักท่องเที่ยวต้อง เดิน
 ขึ้นบันไดพญานาคไปกว่า 300 ขั้น ถ้ำมีลักษณะเป็นช่องโหว่กลางเขาทะลุไปอีกด้านหนึ่ง หากมองจาก
 ด้านล่างขึ้นไปจะมองช่องทะลุได้อย่างชัดเจน ภายในถ้ำประดิษฐานพระพุทธรูป พระพุทธบาทจำลอง
 และถ้ำสี่ห้องให้ผู้ศรัทธาได้เข้ามานมัสการ และในช่วงเช้าและช่วงเย็นลิวอกนับพันตัว ที่อาศัยอยู่
 ในบริเวณเขาฉกรรจ์จะพากันลงมาจากรับอาหารจากนักท่องเที่ยวที่บริเวณลานจอดรถ การปีนป่ายลง
 มาตามหน้าผาสูงชันของบรรดาถ้ำ เป็นความสามารถและพฤติกรรมที่น่าสนใจ ลิงบางตัวมีลูกน้อยตัว
 เล็กจิ๋วขนาดเท่าลูกแมวเกาะอกแม่ลงมาด้วย นอกจากนี้ในช่วงค่ำค้างคาว จะพากันบินออกจากถ้ำไป
 ทหากินเป็นภาพที่สวยงามน่าชม

อำเภอวังสมบูรณ์

สหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น

สหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น จำกัด ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกคลองหาด ตำบลวังใหม่ จัดตั้งเป็นศูนย์รับ
 นำนมดิบ เป็นแหล่งผลิตน้ำนมใหญ่เป็นอันดับ 2 ของประเทศ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2530 ปัจจุบันมีสมาชิก
 1,000 กว่าราย มีระบบการจัดการที่ดี มีการควบคุมขั้นตอนการผลิตอย่างมีคุณภาพ เลือกสรรวัตถุดิบ
 คุณภาพสูง และการตรวจสอบคุณภาพด้วยโรงงานอันทันสมัย นำนมมีรสชาติ หอม มัน อร่อย มีจุด
 จำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อให้พนักงานเลือกซื้อ ผลิตภัณฑ์นมหลากหลายประเภททั้ง นมยูเอชที
 รสหวาน รสจืด นมเปรี้ยวหลากหลายรสชาติ ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นนมโรงเรียน ส่งจำหน่ายใน
 กรุงเทพมหานคร และหลายจังหวัดทั่วประเทศ สามารถเดินทางเข้าชมโดยรถยนต์ ใช้ทางหลวง
 หมายเลข 317 สาย สระแก้ว - จันทบุรี ซึ่งในปัจจุบันมีศูนย์รับน้ำนมดิบทั้งหมด จำนวน 5 ศูนย์ ได้แก่

สหกรณ์โคนมวังน้ำเย็นศูนย์รับน้ำนมดิบวังใหม่: ตั้งอยู่ภายในสำนักงานสหกรณ์โคนมวังน้ำ
 เย็น จำกัด ตำบลวังใหม่ อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดสระแก้ว ตาม
 เส้นทางหลวง 317 สระแก้ว - จันทบุรี มีระยะทางห่างจากตัวจังหวัดสระแก้วประมาณ 40 กิโลเมตร

ศูนย์รับน้ำนมดิบไพโรจิตร: ตั้งอยู่ที่บ้านสี่แยกไพโรจิตร ตำบลวังใหม่ อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว อยู่ห่างทิศตะวันตกของ สำนักงานสหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น จำกัด ตามเส้นทางสี่แยกสหกรณ์ - หนองคอก ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร

ศูนย์รับน้ำนมดิบคลองหินปูน: ตั้งอยู่ในพื้นที่สหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว อยู่ห่างทิศเหนือของสำนักงานสหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น จำกัด ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 317 สระแก้ว-จันทบุรี ระยะทางจากตัวจังหวัดประมาณ 20 กิโลเมตร ระยะทางจากสำนักงานสหกรณ์ ฯ ประมาณ 20 กิโลเมตร

ศูนย์รับน้ำนมดิบวัฒนานคร: ตั้งอยู่ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว อยู่ห่างทิศเหนือของจังหวัดสระแก้ว

ศูนย์รับน้ำนมดิบลาดตะเคียน: ตั้งอยู่ที่บ้านลาดตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี
น้ำตกเขาตะกรับ

น้ำตกเขาตะกรับ ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน บริเวณเขาตะกรับ บ้านคลองตะเคียนชัย ตำบลทุ่งมหาเจริญ เป็นน้ำตกขนาดใหญ่อยู่ท่ามกลางป่าสูงทึบ อยู่ห่างจากด่านตรวจประมาณ 2.8 กิโลเมตร น้ำตกสูง 50 เมตร โดยมีสายน้ำไหลจากหน้าผาที่สูงชันเกือบ 90 องศา ลงสู่เบื้องล่างก่อนจะไหลลงสู่น้ำตกเล็กอีกชั้นหนึ่ง ช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคมน้ำตกจะสวยงามเป็นพิเศษ และมีน้ำมากในช่วงฤดูฝนถึงต้นฤดูหนาว (ราวเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม) บริเวณทางขึ้นน้ำตกเป็นป่าดิบชื้นที่สมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมหนาแน่นและเฟิร์นหลายชนิดแทรกขึ้นตามซอกหินดูสวยงามเส้นทางก่อนถึงลานไพรโดยเฉพาะช่วงเวลาเย็นอาจพบร่องรอยของช้างป่า เส้นทางนี้เหมาะแก่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบกิจกรรมดูนกและดูผีเสื้อ

อำเภอโคกสูง

ปราสาทสติก๊กอกธม

ปราสาทสติก๊กอกธม หรือปราสาทเมืองพ็ราว ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเสม็ด ตำบลโคกสูง เป็นโบราณสถานที่ใหญ่และสำคัญของจังหวัดสระแก้ว และยังเป็นโบราณสถานขอมที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเสม็ด ตำบลโคกสูง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 เพื่อใช้ประดิษฐานรูปเคารพและใช้ประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อถือใน ลัทธิศาสนาฮินดู โบราณสถานประกอบด้วยองค์ปราสาท 3 หลัง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เช่นเดียวกับปราสาทขอมอื่นๆ ด้วยความเชื่อของขอมที่ว่า ทิศตะวันออกเป็นทิศแห่งพลังแสงสว่าง และสิริมงคล ส่วนทิศตะวันตกเป็นทิศแห่งความตาย โดยมีคูน้ำล้อมรอบ 4 ด้าน มีกำแพงแก้ว 2 ชั้น ชั้นนอกทำด้วยศิลาแลง ชั้นในทำด้วยหินทราย ตัวปราสาทก่อสร้างด้วยหินทราย มีโคปุระหรือซุ้มประตูเหลืออยู่เพียงด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเท่านั้น ภายในระเบียงคดมีบรรณาลัยก่อด้วยหินทราย 2 หลัง อยู่หน้าปราสาทหลังกลางซึ่งเป็นปราสาทประธาน ปราสาทด้านซ้ายมือและปราสาทองค์ประธาน อยู่ในสภาพปรักหักพัง ตามจารึกกล่าวว่า ประดิษฐานศิวลึงค์ ด้านนอกปราสาททางทิศตะวันออกมีสระน้ำขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยม มีถนนปูด้วยหิน จากตัวปราสาทไปจนถึงสระน้ำตลอดแนว ได้มีการค้นพบศิลาจารึก 2 หลัก จารึกด้วยอักษรขอมโบราณเป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึง อายุการสร้างปราสาทสติก๊กอกธมแห่งนี้ ตลอดจนบอกถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างจารึกหลักที่ 2 นี้ว่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระเจ้าอาทิตยวรมันที่ 2 ในโอกาสที่บูรณะปราสาทสติก๊กอกธมสำเร็จเมื่อปีพุทธศักราช 1595 และกษัตริย์

แห่งอาณาจักรขอมเป็นผู้อุปถัมภ์คุ้มครองศาสนา โดยมีพราหมณ์บุโรหิตเป็นผู้นำศาสนา ให้คำปรึกษาแนะนำ และเป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้าและกษัตริย์ รวมทั้งประวัตินายสฤตพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีเทวราชา การปฏิบัติพระเทวราชาและรูปเคารพ การสร้างหมู่บ้าน การบุญต่างๆ ในศาสนา เป็นต้น ปัจจุบันจารึกทั้ง 2 ถูกเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

อำเภอคลองหาด

ถ้ำเพชรโพธิ์ทอง

ถ้ำเพชรโพธิ์ทอง ถ้ำเพชรโพธิ์ทองตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาเหลื่อม บ้านเขาเหลื่อม ตำบลคลองหาด ทางเดินขึ้นไปยังถ้ำระยะทางราว 700 เมตร รมรื่นด้วยป่าดงดิบและต้นจันทน์ที่ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ และปลูกเพิ่มจากเดิมที่กำลังจะสูญพันธุ์ เป็นถ้ำขนาดกลางที่อยู่ในภูเขาที่ทอดยาวขนานไปกับพื้นดิน โดยมีความยาว 120 เมตร บริเวณปากถ้ำเป็นลานหินกว้าง มีปุ่มหินงอกกระจายอยู่ทั่วไป มีลมเย็นพัดผ่านช่องเขาเข้าไปในถ้ำ ส่งผลให้ภายในถ้ำเย็นสบายตลอดทั้งปี ทางเดินบางช่วงเป็นบันไดและมีไฟส่องสว่าง ภายในถ้ำจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 จุด ได้แก่ ประตูลูกถ้ำเพชรโพธิ์ทอง ห้องโถงอุโมงค์ใหญ่ ห้องมุขประดับเพชร และและประตูลูกปราสาทถ้ำ บริเวณใกล้เคียงถ้ำเพชรโพธิ์ทอง ยังสามารถชมความงามของถ้ำหาดทรายแก้ว ซึ่งเป็นถ้ำขนาดเล็ก ภายในมีหินงอกหินย้อยรูปร่างแปลกตา เช่น หินงอกรูปปะการัง รูปหอยสังข์ หรือหัวพญาเต่า บริเวณถ้ำมีหน้าผาสูงราว 25 เมตร ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานแต่งงานใต้หน้าผา ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และยังมีกิจกรรมรอยตัวจากหน้าผาบริการให้นักท่องเที่ยวอีกด้วย (หากนักท่องเที่ยวมาเป็นหมู่คณะต้องติดต่อที่องค์การบริหารส่วนตำบลก่อนล่วงหน้า) เมื่อเดินตามไหล่เขาต่อไปอีกประมาณ 300 เมตร นักท่องเที่ยวสามารถศึกษา พืชสมุนไพร และพันธุ์ไม้หายาก เช่น ต้นโมกราชินี กวาวเครือ สลัดเต๋ บอนเส้นทางเดินป่ามีฝูงค้างคาวและลิงป่าอาศัยอยู่ใกล้ถ้ำ มีจุดชมทิวทัศน์ 2 จุด ได้แก่ จุดแรก คือ ผาโมกราชินี ทางขึ้นลาดชันแต่ร่มรื่นด้วยไม้ นานาชนิด มีลักษณะเป็นลานหินกว้างพอประมาณ มีต้นโมกราชินีและสลัดเต๋ขึ้นแซม มองเห็นทิวไม้และไร่ข้าวโพดของชาวบ้านระยะไกล จุดที่ 2 คือ ผาหินเทิบ อยู่ไม่ไกลจากจุดแรก สามารถมองเห็นบ้านพนมไคของประเทศกัมพูชา

อำเภอตาพระยา

ละลุ

ละลุ ละลุ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ทะลุ ตั้งอยู่บ้านคลองยาง ตำบลทัพราช มีพื้นที่ขนาดใหญ่ครอบคลุม 6 หมู่บ้าน ท่ามกลางท้องทุ่งและภูเขาเขียวข่มทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง ถือเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทางธรณีที่เกิดจากการยุบตัวหรือพังทลายของดินที่อ่อนและหนาแน่นน้อยด้วยอิทธิพลของสายฝน และกระแสลมพัดกระหน่ำกัดกร่อน ผ่านช่วงเวลาอันยาวนาน ดินที่แข็งจะคงอยู่ ในขณะที่ดินอ่อนก็จะพังทลายและถูกกัดกร่อนลงไป เกิดเป็นแท่งหินเป็นรูปร่างลักษณะแตกต่างกัน ชวนให้จินตนาการไปต่างๆ นานา มองคล้ายกำแพงเมืองหรือเสาหิน เหมือนกันกับ “พะเมืองผี” ที่จังหวัดแพร่ ยอดปราสาท ยอดเจดีย์ หอคอย ภูน้ำร้อน หรือหัตถ์ยักษ์ เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์นี้เกิดเฉพาะท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีภูมิประเทศเป็นดินปนทราย เป็นหนึ่งในสิ่งมหัศจรรย์ของประเทศไทย (Unseen in Thailand) ช่วงเวลาที่เหมาะสม คือ ช่วงเช้าหรือเวลาเย็นเพราะแดดไม่ร้อนมากเกินไป การเดินทางเข้าละลุ ต้องนำรถส่วนตัวไปจอดที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แล้วนั่ง “รถอีแต๊ก” ที่ชาวบ้านนำมาให้บริการลัดเลาะคู่วิถีชีวิตของหมู่บ้าน ก่อนออกไปตามท้องทุ่งประมาณ 10 นาทีถึงตัว

ละลุ มีค่าใช้จ่ายบริการนั่งรถอีแต๊ก และในชุมชนบ้านหนองผักแว่นยังมีโฮมสเตย์ให้พักค้างสัมผัสกับวิถีชาวบ้านกว่า 20 หลัง ถ้ามาเป็นหมู่คณะอาจมีกิจกรรมเสริมทั้งการแสดงโปงลาง กันตรึมของนักเรียน และการบายศรีสู่ขวัญ ต้องติดต่อก่อนล่วงหน้า เดินทางโดย รถยนต์ จากอำเภอรัฐประเศ ใช้ทางหลวงหมายเลข 348 ไปทางอำเภอตาพระยาประมาณ 35.5 กิโลเมตร ถึงหลักกิโลเมตรที่ 35-36 บ้านกุดเตย ให้เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 3486 ไปอีก 4.5 กิโลเมตร พบถึงสี่แยกโคคลานตรงไปจะมีป้ายบอกทางไปละลุทางซ้ายมือ ให้เลี้ยวไปตามทางอีก 18 กิโลเมตร ผ่านโรงเรียนบ้านหนองผักแว่นทางซ้ายมือไปจะพบสามแยก ให้เลี้ยวซ้ายไป 500 เมตร จะมองเห็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอยู่ทางซ้ายมือ หรือจากอำเภอวัฒนานคร ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 3128 ถึงสามแยกช่องกุ่ม ประมาณ 25 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายไปตามเส้นทาง 3393 ผ่านบ้านเขาพรหมสุวรรณ จนถึงหลักกิโลที่ 20 เลี้ยวไปไม่ไกล ซ้ายมือมีป้าย “หมู่บ้านวัฒนธรรมละลุ” ให้เลี้ยวซ้ายไปตามถนนคอนกรีตประมาณ 800 เมตร จนถึงเส้นทางตัดกับถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน (เส้นเดียวกับที่เข้ามาจากสี่แยกโคคลาน) ให้เลี้ยวซ้ายไปอีกประมาณ 9 กิโลเมตร ผ่านโรงเรียนบ้านหนองผักแว่นทางซ้ายมือไปจะพบสามแยก ให้เลี้ยวซ้ายไป 500 เมตร มองเห็นอาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอยู่ทางซ้ายมือ (อเมซิ่งไทยเทห์,ออนไลน์)

อุทยานแห่งชาติตาพระยา

อุทยานแห่งชาติตาพระยา เป็นส่วนหนึ่งในเทือกเขาพนมดงรัก ตั้งอยู่ในแนวทิศตะวันออกยาวไปทางทิศตะวันตก ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 5 ลิบดาเหนือถึง 14 องศา 22 ลิบดาเหนือ และเส้นแวงที่ 102 องศา 30 ลิบดาตะวันออก ถึง 103 องศา 14 ลิบดาตะวันออก หรือบริเวณของด้านทิศใต้ของที่ราบสูงโคราช มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 371,250 ไร่ หรือ 594 ตารางกิโลเมตร โดยครอบคลุมเนื้อที่ 2 จังหวัด ได้แก่ สระแก้ว และบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 380 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา

ความเป็นมา : เนื่องด้วยกรมป่าไม้ได้รับแจ้งจากกองทัพภาคที่ 1 ขอให้พิจารณาประกาศจัดตั้งป่าบริเวณเทือกเขาบรรทัด รอยต่อ 3 จังหวัด คือ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้พิจารณาแล้วจึงให้นายอภิศักดิ์ จิตตพรพงษ์ นักวิชาการป่าไม้ 5 ปฏิบัติงานประจำอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในขณะนั้น ไปดำเนินการสำรวจ และจัดตั้งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าตาพระยา ป่าดงใหญ่ ป่าบ้านกรวด แปลงที่ห้า และป่าไถ่เคียง ในท้องที่จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามคำสั่งกรมป่าไม้ ที่ 1640/2534 ลงวันที่ 2 กันยายน 2534

เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในอดีต (ปี 2515 - 2531) เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการต่อสู้ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างรุนแรง เกิดความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากจนกระทั่งปี พ.ศ. 2525 ใช้การเมืองนำการทหารจนกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยอมเข้ามอบตัว แปรสภาพฐานะเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในที่สุดความสงบสุขในพื้นที่แห่งนี้จึงกลับมาเยือนอีกครั้ง

อุทยานแห่งชาติตาพระยาได้ประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติ โดยได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าบ้านกรวด แปลงที่ห้า และป่าดงใหญ่ ในท้องที่ตำบลบึงเจริญ ตำบลจันท

เพชร ตำบลสายตะกู ตำบลหนองไม้งาม ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด ตำบลโนนดินแดง ตำบลลำ
นางรอง กิ่งอำเภอโนนดินแดง อำเภอละหานทราย ตำบลลำโรงใหม่ ตำบลหนองแวง ตำบลตาจ
อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ และป่าตาพระยา ในท้องที่ตำบลทัพราช ตำบลทัพไทย อำเภอตา
พระยา จังหวัดสระแก้ว ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนที่ 65 ก ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน
2539 เป็นอุทยานแห่งชาติ ลำดับที่ 82

ลักษณะภูมิประเทศ

อุทยานแห่งชาติตาพระยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ราบสูงโคราช มีลักษณะพื้นที่
ค่อนข้างยาว วางตัวในแนวทิศตะวันตก-ตะวันออก จากเทือกเขาบรรทัดจนไปถึงเทือกเขาพนมดง
รัก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 206-579 เมตร ความลาดชันเฉลี่ยทั้งพื้นที่ร้อยละ 35
ยอดเขาที่สูงที่สุดในบริเวณอุทยานแห่งชาติตาพระยาอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ได้แก่เขาพรานนุช ซึ่งสูง
579 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ทางด้านเหนือของเทือกเขาบรรทัดมีลักษณะลาดยาวไปทาง
ทิศเหนือ ส่วนทางด้านใต้เป็นผาชัน ลงไปสู่ที่ราบต่ำ

จากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว จึงมีลำน้ำลำห้วยหลายสายไหลจากเทือกเขาในอุทยาน
แห่งชาติไปทางด้านทิศเหนือ ได้แก่ ลำนางรอง ลำจันทน์ ลำปะเทีย ห้วยซบกระโดน (ไหลลงลำ
นางรอง) ห้วยตรุมะเมียง และห้วยแห้ง (ไหลลงลำจันทน์) ห้วยหิน ห้วยดินทราย และห้วยนาเหนือ
(ไหลลงลำปะเทีย) รวมทั้งห้วยพลู ห้วยเมฆา ห้วยโอบก และห้วยไฟไหม้ และมีลำน้ำที่ไหลจากทิศ
ตะวันตกของอุทยานแห่งชาติไปทางตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติ 1 สายหลัก ได้แก่ ลำสะโดน

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของภูมิภาคนี้ อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ลม
มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม-เดือน
ตุลาคม ความชุ่มชื้นจะถูกพัดพามาจากทะเลอันดามันและอ่าวไทย จนทำให้พื้นที่บริเวณนี้ได้รับ
ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อเดือนวัดได้ระหว่าง 100 มิลลิเมตร ถึง 140 มิลลิเมตร ในฤดูลมมรสุมตะวันตก
เฉียงใต้ เทือกเขาพนมดงรักจะปะทะกับลมมรสุม และทำให้ฝนตกในบริเวณด้านที่รับลมมากกว่าด้าน
ไม่รับลม ฤดูกาลมี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ฤดูฝนตั้งแต่เดือน
พฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม สำหรับอุณหภูมิ
เฉลี่ยตลอดทั้งปีสูงสุดประมาณ 39.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 14.3 องศาเซลเซียส

อย่างไรก็ตามปริมาณฝนในพื้นที่ยังขึ้นอยู่กับว่าอยู่ทางทิศใดของเทือกเขาพนมดงรักด้วย หาก
อยู่ในแนวปะทะของเทือกเขาพนมดงรักจะทำให้ฝนตกในบริเวณด้านที่รับลมมากกว่าด้านไม่รับลม
สำหรับฤดูหนาวเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออุณหภูมิ เท่ากับ 24.9-27.7
องศาเซลเซียส

พืชพรรณและสัตว์ป่า

ลักษณะทางพืชพรรณ

พื้นที่อุทยานแห่งชาติตาพระยามีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 77 เปอร์เซ็นต์ หรือประมาณ 300,000
ไร่ ซึ่งยังไม่รวมพื้นที่ที่เป็นทุ่งหญ้าและไม้เล็กๆโดยได้จำแนกพื้นที่ป่าออกเป็น 4 ชนิด ดังนี้

1. ป่าดิบชื้น กระจายอยู่บริเวณตอนกลางของอุทยานแห่งชาติ ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 49 ของพื้นที่ป่าไม้ ชนิดพรรณไม้ที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้ในวงศ์ไม้ยาง เช่น ยางกล่อง ยางขน ยางเสียน ทะโล้ เป็นต้น

2. ป่าดิบแล้ง พบกระจายในพื้นที่ราบทางด้านทิศตะวันตกและด้านใต้ ส่วนทางด้านตะวันออกพบกระจายอยู่เล็กน้อย มีพื้นที่ร้อยละ 20 ของพื้นที่ป่าไม้ ชนิดไม้ที่สำคัญ เช่น ยางแดง ยางนา ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง ตะแบก มะค่าโมง สมพง เป็นต้น

3. ป่าเบญจพรรณ กระจายอยู่ทางด้านตะวันออกของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีพื้นที่ร้อยละ 2 ของพื้นที่ป่าไม้ ชนิดไม้ที่สำคัญ เช่น ตะแบก ประดู่ แดง ตะเคียนหิน มะค่าแต้ มะค่าโมง เป็นต้น

4. ป่ารุ่นสอง / ไร่ร้าง / ป่าละเมาะ เป็นสภาพป่าที่ขึ้นทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกแผ้วถาง และปล่อยให้ร้าง พบทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือและด้านใต้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

ทรัพยากรสัตว์ป่า

ผลการสำรวจข้อมูลภาคสนาม พบสัตว์ป่าทั้งหมด 327 ชนิด โดยมีสัตว์ป่าชนิดที่ชุกชุมมาก 14 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 2 ชนิด นก 10 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 1 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 1 ชนิด สัตว์ป่าที่ชุกชุมมาก เช่น กระรอกหลากสี นกเขาใหญ่ จิ้งจกหางแบน และกบหนอง เป็นต้น ชุกชุมปานกลาง จำนวน 68 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 8 ชนิด นก 48 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 7 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 5 ชนิด สัตว์ป่าที่มีความชุกชุมปานกลาง เช่น กระแตเหนือ นกแซกเต่า กิ้งก่าหัวแดง และอึ่งน้ำเต้า เป็นต้น สัตว์ป่าส่วนใหญ่มีความชุกชุมน้อย มีจำนวน 245 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 32 ชนิด นก 169 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 29 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 15 ชนิด สัตว์ที่มีความชุกชุมน้อย เช่น ลิงกัง งูลายสาบคอดแดง และปลาจิวลายแต้ม (สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2561)

2.8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป (2557) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง รูปแบบและกระบวนการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีหลายรูปแบบ เช่น การชมสวนผลไม้ การศึกษาการเพาะปลูก เป็นต้น ซึ่งการแบ่งเกณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าสามารถแบ่งได้ตามขนาดพื้นที่ ลักษณะเจ้าของกิจการ ลักษณะกิจกรรมการเกษตร และลักษณะของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งเกษตรกรที่จะเริ่มดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถเลือกรูปแบบตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ตามขนาดพื้นที่ และเงินทุน แหล่งที่ตั้ง การตลาด ผลผลิตทางการเกษตรที่มีซึ่งการเริ่มประกอบการนั้นสามารถดำเนินการและสามารถประเมินความเป็นไปได้ด้วยตนเอง ตามหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และสิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยผลสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การสร้างรายได้เพิ่มเติมจากการประกอบเกษตรกรรมหลักในปัจจุบัน

ไบเฟิร์น วงษ์บัวงาม และมุขสุดา พูลสวัสดิ์ (2556) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โครงการที่ได้รับรางวัลจากการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภาคการเกษตรในเขตกรุงเทพและปริมณฑล พบว่า ผลการวิจัยจุดแข็งทั้ง 2 แห่ง

คือ การที่เกษตรกรมีความรู้ความชำนาญ มีประสบการณ์ในด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ทำให้สวนเกษตรมีผลผลิตที่มีคุณภาพดีและเกษตรกรทั้งคู่ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นนำไปปฏิบัติตามได้ อีกทั้งการได้รับรางวัลเพื่อเป็นการประกันคุณภาพที่ดีของแหล่งเกษตรกรรมและการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กำลังได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จุดอ่อน คือ การขาดการบริการแก่นักท่องเที่ยว ในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น แหล่งที่นั่งพักผ่อน ห้องน้ำในสวนเกษตร และบุคลากรที่คอยดูแลให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งพื้นที่เกษตรในบริเวณใกล้เคียงไม่ได้จัดตั้งเป็นเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยว แหล่งเกษตรกรรมทั้ง 2 แห่ง มีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ในระดับปานกลาง คือมีคะแนน 2.24 และ 2.11 ตามลำดับ ซึ่งมีศักยภาพสูงสุดด้านศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเหมือนกัน และศักยภาพต่ำสุดด้านศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว

ธัญลักษณ์ ศิริวรรณกุล (2555) ได้การศึกษางานวิจัย เรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า การทำฟาร์มสเตย์สามารถทำได้ทั้งฟาร์มขนาดเล็ก กลางจนถึงขนาดใหญ่ ผู้ประกอบการสวนผักและผลไม้สวนดอกไม้ฟาร์มปศุสัตว์ต่างๆ ก็สามารถทำฟาร์มสเตย์ได้ โดยผู้ประกอบการอาจไม่จำเป็นต้องมีกิจกรรมเชิงเกษตรภายในฟาร์มของตนเองเพียงแต่ทำพันธมิตรกับผู้ประกอบการเชิงเกษตรไว้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควรและนักท่องเที่ยวยังมีจำนวนค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ผลจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (57%) มากกว่าเพศชาย (43%) อยู่ในช่วงอายุ 24-36 ปี มากที่สุด (58%) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบปริญญาตรีหรือเทียบเท่า (66%) เป็นผู้ใช้ทักษะแรงงาน มากที่สุด (67%) โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,000 บาทขึ้นไป (35%) และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาจากกรุงเทพมหานคร (32%) ในเรื่องแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวพบว่า ปัจจัยภายในที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ คือ ด้านเพื่อสัมผัสความสวยงามของธรรมชาติและเพื่อพักผ่อนหย่อนใจในระดับมากที่สุด ส่วนด้านความเรียบง่ายและความเงียบสงบของฟาร์มสเตย์ เป็นปัจจัยภายนอกที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านความพึงพอใจพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความพึงพอใจต่อบรรยากาศความเป็นธรรมชาติภายในฟาร์มสเตย์ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือสิ่งอำนวยความสะดวกในห้องพักและความมีอัธยาศัยไมตรีของพนักงานตามลำดับ ในด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยท่องเที่ยวรูปแบบฟาร์มสเตย์มาก่อน (60%) การเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อน/เพื่อนร่วมงาน (53%) โดยมีจำนวนผู้ร่วมเดินทาง 3-6 คน (47%) และระยะเวลาในการเดินทางโดยเฉลี่ย 1-2 วัน (77%) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้จักการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์จากเพื่อน/ญาติ และอินเทอร์เน็ตมากที่สุด กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนใจคือการรีดนมโค การให้อาหารโคและกิจกรรมแคมป์ไฟไนซ์ปาร์ตี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะคือผู้ประกอบการฟาร์มสเตย์ควรให้ความสำคัญกับการดูแลสภาพแวดล้อมภายในฟาร์มให้คงความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์สวยงาม เพื่อเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวฟาร์มสเตย์ และอาจมีการรวมกลุ่มผู้ประกอบการและพันธมิตรทางการท่องเที่ยวอื่น เช่น ร้านอาหาร ฟาร์มปศุสัตว์หรือสวนผัก ผลไม้ต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวฟาร์มสเตย์อย่างจริงจังโดยเน้นความเรียบง่ายและความเงียบสงบเป็นจุดเด่นของฟาร์มสเตย์ ทั้งนี้ผู้ประกอบการต้องพิจารณาถึงพฤติกรรมของ

นักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวด้วย เพื่อจะได้ตอบสนองตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวและให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจมากที่สุด

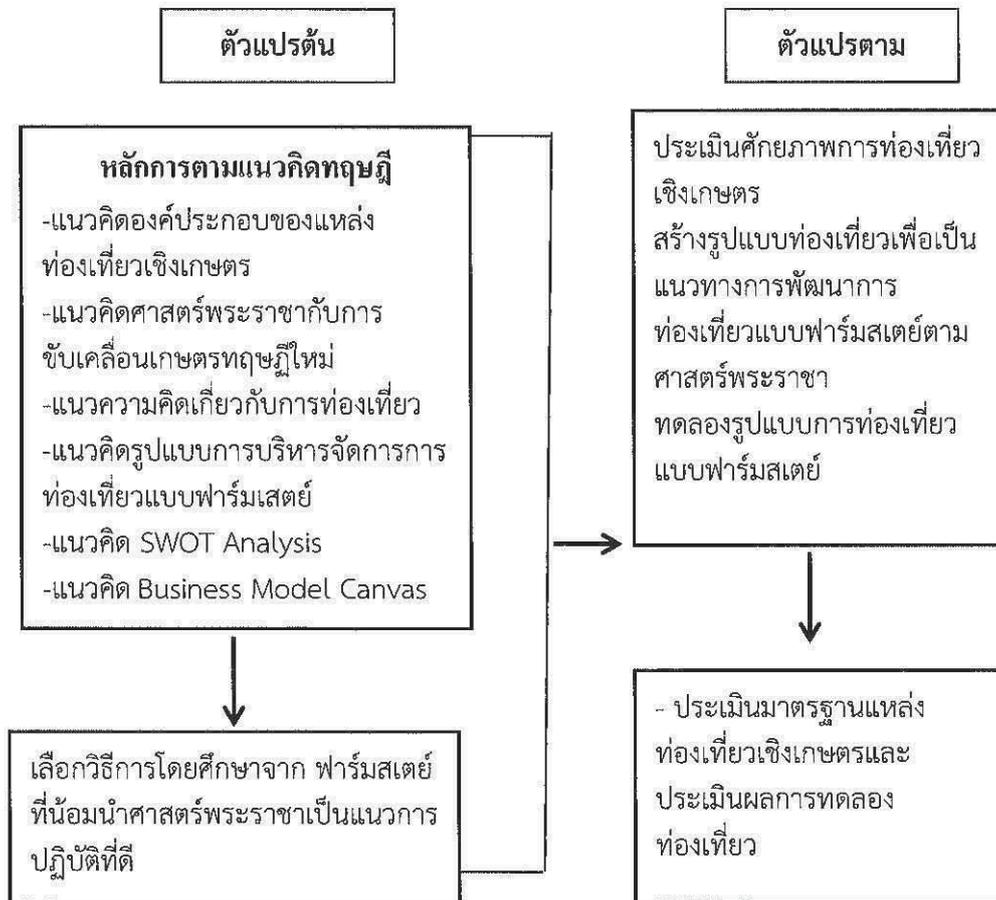
ธนานนท์ ธรรมวรรณ (2560) ได้การศึกษาเรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้โครงการฟาร์มสเตย์ บ้านแพ้ว สมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า อำเภอบ้านแพ้วนั้นเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสาคร อีกทั้งยังมีชื่อเสียงระดับประเทศเรื่องผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร แต่เมื่อมาศึกษาข้อมูลทางเศรษฐกิจกลับพบว่า ภาคเกษตรกรรมไม่ว่าของอำเภอบ้านแพ้ว หรือของประเทศไทยก็ตามกลับพบว่ามียุทธศาสตร์ในสัดส่วนที่ต่ำมาก ทั้งๆที่มีจำนวนแรงงานอยู่ในภาคการเกษตรเป็นอันดับ 1 ซึ่งงานศึกษานี้จะศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมีที่ดินอยู่ที่อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จึงเกิดคำถามว่าหากไม่นำที่ดินนี้ไปทำการเกษตรกรรมซึ่งมีมูลค่าน้อย จะสามารถนำที่ดินนี้ไปพัฒนาอะไรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อโครงการและสังคม เนื้อหาภายในการศึกษานี้จะเริ่มจากกระบวนการถกแถลงความคิดตั้งแต่การวิเคราะห์ที่ดินทางกายภาพ วิเคราะห์ข้อกำหนดกฎหมาย วิเคราะห์การตลาด และคำนวณทางการเงินเบื้องต้นด้วยวิธี Front door ซึ่งโครงการที่เหมาะสมและได้ประโยชน์ที่สุดต่อโครงการและสังคม คือ โครงการฟาร์มสเตย์ ซึ่งเป็นโครงการที่นำเอาธุรกิจโรงแรมซึ่งมีมูลค่าสูงมาผสมผสานกับการทำเกษตรกรรมที่มีมูลค่าน้อย เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้น ทั้งนี้การจะทำแผนการทำโครงการฟาร์มสเตย์ให้ประสบความสำเร็จได้ จะต้องมีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการหาข้อมูลตัวอย่างของฟาร์มสเตย์ในประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จและยังคงดำเนินกิจการอยู่ เพื่อศึกษาว่าโครงการเหล่านั้นมีการดำเนินธุรกิจอย่างไร มีการใช้พื้นที่อย่างไร หลังจากนั้นจึงมาหาข้อมูลการตลาดบริเวณโครงการว่าใครที่เป็นคู่แข่ง และการท่องเที่ยว การพักผ่อนในจังหวัดสมุทรสาครนั้นเป็นอย่างไร เมื่อได้ข้อมูลเหล่านั้นแล้ว จึงนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ตลาดเพื่อวางรูปแบบทางการตลาด และออกแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป ซึ่งเป็นโครงการใช้พื้นที่จำนวน 18 ไร่ 2 งาน จะเป็นการผสมผสานระหว่างโรงแรมที่พักและแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเข้ามาพักเนื่องจากสมุทรสาครนั้นเป็นเมืองทางผ่าน จึงไม่มีแหล่งท่องเที่ยว โครงการจึงจำเป็นต้องสร้างสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางหรือแลนด์มาร์คของจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งโครงการนั้นจะออกแบบโดยยึดแนวคิด Modern Tropical โดยเน้นภาพลักษณ์ที่ดีและเรียบง่าย ร่มรื่นเข้ากับธรรมชาติ ในส่วนของที่พักนั้นจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่ครบครัน เน้นเรื่องการบริการที่ดีเยี่ยมและผลิตภัณฑ์อแอกนิกที่ได้มาตรฐานเพื่อให้แตกต่างจากที่พักอื่น ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยววันนั้นจะประกอบไปด้วยร้านอาหาร คาเฟ่ โดยนำวัตถุดิบจากฟาร์มและชุมชนมาปรุง นอกจากนี้ยังมีส่วนของลานกิจกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนการใช้สอยเพื่อเป็นตลาดอแอกนิกในช่วงวันหยุดได้ ภายในฟาร์มจะปลูกพืชไร่พืชสวน และผักสวนครัวเพื่อใช้สำหรับขายในโครงการเท่านั้น หากลูกค้าต้องการมีส่วนร่วมในการเพาะปลูกสามารถทำได้ที่โรงเรือนที่จัดเตรียมกิจกรรมสำหรับเพาะปลูกได้จากการวิเคราะห์ทางการเงินของโครงการได้ผลว่าโครงการมีมูลค่าการลงทุนทั้งสิ้น 65,003,800 บาท แบ่งเป็นส่วนของเงินกู้จากสถาบันการเงิน 39,002,280 บาทและส่วนของผู้เจ้าของ 26,001,520 บาท ซึ่งเมื่อนำมาคิดต้นทุนทางการเงินจะได้ต้นทุนทางการเงินที่ 8.97% มูลค่าปัจจุบัน สุทธิ31,873,415 บาท อัตราผลตอบแทนภายในที่ 16.30% และระยะเวลาคืนทุนที่ 6 ปีจึงสรุปได้ว่าโครงการนี้มีความเป็นไปได้ในการลงทุน

เปรมปรีดา ทองลา และเพ็ญศิริ สมารักษ์ (2563) ได้การศึกษาเรื่อง ศักยภาพการจัดการแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) เสนอมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมกับจังหวัดจันทบุรี และ 4) เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดจันทบุรี เก็บข้อมูลจากการสำรวจเชิงพื้นที่ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดจันทบุรี ทั้งหมด 14 แห่งมีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดจันทบุรี ผ่านเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพในระดับดี โดยมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมกับจังหวัดจันทบุรีประกอบด้วยศักยภาพการบริหารจัดการ ศักยภาพการรองรับ ศักยภาพการให้บริการ ศักยภาพการดึงดูดใจ และศักยภาพด้านคุณค่า สำหรับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ควรเน้นการให้ความรู้ สร้างประสบการณ์แปลกใหม่ และสร้างเครือข่าย

สุกัญญา ดวงอุปมา, ปาริณา แอนเตอร์สัน, เพ็ญศิริ ภูวรกิจ (2562) ได้การศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการและรูปแบบการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ (1) การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม (2) การเลือกรูปแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (3) การพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวและสินค้า OTOP (4) การจัดตั้งทีมงานผู้รับผิดชอบการพัฒนาแผนงานการท่องเที่ยว (5) การประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้าใจเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยว (6) การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง 2) รูปแบบการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ (1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (4) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (5) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี (6) รูปแบบการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (7) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (8) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (9) รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมผสาน

2.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 9 กรอบแนวคิดวิจัย (conceptual framework)

ที่มา: พัฒนาโดยผู้วิจัย

สรุป กรอบแนวคิดวิจัย (conceptual framework) จากการศึกษาตัวแปรต้น ทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร, แนวคิดศาสตร์พระราชากับการขับเคลื่อนเกษตรทฤษฎีใหม่ แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ แนวคิด SWOT Analysis และแนวคิด Business Model Canvas นอกจากนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาจาก ฟาร์มสเตย์ที่น้อมนำศาสตร์พระราชามาเป็นแนวการปฏิบัติที่ดี ทั้งเป็นฟาร์มสเตย์ต้นแบบที่ได้รับการจัดสรรเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทที่พักในฟาร์ม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแบบที่แปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรจากกก เป็นสินค้าจำหน่ายได้ได้รับมาตรฐานรางวัล OTOP 5 ดาว และ การศึกษาเรียนรู้จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ตามศาสตร์พระราชา โดยมีตัวแปรตาม เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา

จังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระแก้ว ประธานกลุ่มการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสระแก้ว สำนักงานเกษตรอำเภออรัญประเทศ และวิทยาลัยชุมชนร่วมกัน
ประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์
ตามศาสตร์พระราชาทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกสร้างเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวและ
ประเมินผลการท่องเที่ยว